

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Н. В. Коваленко,
О. С. Корсакова

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Конспект лекцій

Для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст»

Рекомендовано вченою радою факультету економіки і фінансів

Алчевськ
2010

УДК 336.76

ББК У 262.1

К 56

Коваленко Наталія Валеріївна – канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів Донбаського державного технічного університету;

Корсакова Ольга Сергіївна – асист. каф. фінансів Донбаського державного технічного університету.

Рецензенти:

В. І. Крупко – канд. екон. наук, доцент Донбаського державного технічного університету;

З. І. Попова – бухгалтер-економіст ТОВ «Лутугінська Сільгосптехніка».

***Рекомендовано вченою радою факультету економіки і фінансів
(Протокол № 4 від 21.12.2009)***

К 56 Коваленко Н. В., Корсакова О. С.

Ринок фінансових послуг: Консп. лекц. / Н. В. Коваленко, О. С. Корсакова.– Алчевськ: ДонДТУ, 2010. – 110 с.

Конспект лекцій містить програму дисципліни «Ринок фінансових послуг», виклад тем даної навчальної дисципліни, визначених програмою, контрольні питання для перевірки знань, а також перелік літератури.

Рекомендується студентам кваліфікаційно-освітнього рівня «Спеціаліст».

УДК 336.76
ББК У 262.1

© Н. В. Коваленко,
О. С. Корсакова, 2010
© ДонДТУ, 2010
© дизайн обкладинки
О. М. Дика, 2010

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
1 РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ.....	12
1.1 Сутність, функції та роль ринку фінансових послуг економіці.....	12
1.2 Визначення фінансової стратегії України в умовах фінансової глобалізації.....	14
1.3 Суб'єкти ринку фінансових послуг, їх класифікації.....	17
2 СТРУКТУРИЗАЦІЯ І СЕГМЕНТАЦІЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	18
2.1 Поняття структуризації та сегментації ринку фінансових послуг. Визначення оптимальної структури.....	18
2.2 Характеристика сегментів ринку фінансових послуг.....	20
3 ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ГРОШОВОМУ РИНКУ.....	26
3.1 Характеристика системи готівкових та безготівкових розрахунків на грошовому ринку.....	26
3.2 Операції з інструментами грошового ринку.....	33
3.3 Державні фінансові інструменти на грошовому ринку.....	34
4 ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ.....	37
4.1 Конверсійні операції на валютному ринку.....	37
4.2 Операції «СВОП», операції з форвардними та опціонними контрактами.....	40
4.3 Операції на міжнародному ринку фінансових послуг.....	42

5 ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ ПОЗИК.....	47
5.1 Сутність та механізм здійснення факторингових операцій на ринку фінансових послуг.....	47
5.2 Лізингові операції на ринку фінансових послуг.....	49
5.3 Селенг як специфічна послуга фінансового ринку.....	52
5.4 Діяльність кас взаємодопомоги та кредитних спілок на ринку фінансових послуг.....	54
6 ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ.....	57
6.1 Види фінансових структур як фінансових посередників.....	57
6.2 Система довірного управління портфелем цінних паперів.....	66
6.3 Характеристика діяльності контрактних фінансових інститутів на фондовому ринку.....	68
7 ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ З ФЕДЖУВАННЯ РИЗИКУ.....	71
7.1 Стратегія управління ризиками.....	71
7.1.1 Страхування.....	71
7.1.2 Хеджування.....	72
7.2 Види хеджування.....	76
8 СИСТЕМА ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	78
8.1 Інститути інфраструктури, що функціонують на ринку фінансових послуг.....	78
8.2 Елементи інфраструктури ринку фінансових послуг. Біржові індекси.....	80
8.3 Структура Національної депозитарної системи України.....	82
8.4 Діяльність саморегулюючих та розрахунково-клірингових організацій на ринку фінансових послуг.....	85

9 ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ	
ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	89
9.1 Суть і важелі державного регулювання ринку фінансових послуг на етапі його становлення.....	89
9.2 Система державного регулювання окремих сегментів ринку фінансових послуг.....	91
9.2.1 Місце та роль НБУ в системі державного регулювання ринку фінансових послуг.....	91
9.2.2 Державна політика на валютному ринку.....	97
9.2.3 Регулювання діяльності учасників ринку цінних паперів.....	99
9.2.4 Державне регулювання посередницької діяльності.....	101
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ.....	103
ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	107

ВСТУП

Дисципліна «Ринок фінансових послуг» є однією з базових для підготовки спеціалістів та магістрів зі спеціальності «Фінанси».

МЕТА дисципліни: засвоєння знань з теоретичних та практичних аспектів управління фінансами за допомогою фінансових посередників та аналізу фінансових послуг; підготувати кваліфікованих спеціалістів у галузі фінансових послуг як специфічної сфери грошових відносин, які виникають у процесі руху фінансових фондів між державою, юридичними та фізичними особами за допомогою спеціалізованих фінансових інститутів.

ЗАВДАННЯ дисципліни: вивчення потреб споживача та можливостей їх задоволення на ринку фінансових послуг різними фінансовими інститутами, основних напрямків державної політики в галузі регулювання фінансових відносин, які виникають на ринку фінансових послуг; набуття вмінь порівняльного аналізу в галузі фінансових послуг та визначення конкурентних переваг і вад окремих послуг; допомогти майбутнім фахівцям сформувати комплексне розуміння взаємозв'язків на ринку фінансових послуг та системи спеціалізованих фінансових інститутів; визначити роль держави на фінансовому ринку.

Конспект лекцій складено відповідно до робочої програми дисципліни, затвердженої Вченою Радою ДонДТУ. Він повною мірою охоплює тематику дисципліни, передбачену стандартом вищої освіти «Освітньо–професійної програми підготовки спеціаліста та магістра напрямку 0501 — «Економіка і підприємництво».

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1 Ринок фінансових послуг та його роль в економіці.

Ринок фінансових послуг як економічний простір, на якому створюється механізм, що сприяє переміщенню потоків грошових фондів. Місце ринку фінансових послуг у фінансовій системі. Функції ринку фінансових послуг.

Дослідження впливу на процес розвитку вітчизняного та зарубіжного ринків фінансових послуг фінансової глобалізації.

ТЕМА 2 Суб'єкти ринку фінансових послуг.

Учасники ринку фінансових послуг, їх види та функції. Умови створення та діяльності фінансових установ. Система взаємодії суб'єктів ринку фінансових послуг у процесі акумулювання та переміщення капіталу.

ТЕМА 3 Поняття і класифікація фінансового посередництва.

Сутність, значення та переваги діяльності фінансових посередників. Типи фінансових посередників. Функції фінансових посередників. Роль банків у системі фінансового посередництва.

Необхідність функціонування та розвитку небанківського фінансового посередництва.

ТЕМА 4 Інституційна структура ринку фінансових послуг.

Характеристика інституційної структури ринку фінансових послуг. Діяльність банків як оферентів фінансових послуг. Особливості функціонування небанківських кредитних установ.

ТЕМА 5 Сегментарна структура ринку фінансових послуг.

Загальна характеристика сегментарної структури ринку фінансових послуг.

Грошовий ринок.

Валютний ринок.

Ринок позик.

Фондовий ринок.

Страховий ринок.

ТЕМА 6 Фінансові послуги на грошовому ринку.

Розрахунки на грошовому ринку як система організації та регулювання платежів. Характеристика готівкових розрахунків. Кредитні картки. Дебетні картки.

Види, форми та особливості безготівкових розрахунків. Характеристика рівней організації безготівкових розрахунків.

Діяльність державних фінансових інститутів на грошовому ринку. Діяльність НБУ по забезпеченню готівкового грошового обігу. Засоби та методи грошово-кредитної політики. Порядок визначення облікової ставки та ставки рефінансування НБУ.

Операції з інструментами грошового ринку.

ТЕМА 7 Фінансові послуги на валютному ринку.

Загальна характеристика валютних операцій та фінансових послуг, що супроводжують їх реалізацію.

Визначення курсів валют. Загальна характеристика та види конверсійних операцій. Характеристика та механізм здійснення операцій типу спот. Види форвардних операцій. Характеристика та механізм здійснення форвардних операцій. Характеристика та механізм здійснення валютної операції «своп».

Сутність та структурні елементи Національної валютної системи.

Сутність та структурні елементи Світової валютної системи. Міжнародний кредит. Міжнародний ринок позичкового капіталу.

ТЕМА 8 Фінансові послуги на ринку позик.

Кредитування юридичних осіб, як вид фінансової послуги. Лізингові операції фінансових установ. Факторингові послуги банківських установ. Характеристика діяльності кас взаємодопомоги та кредитних спілок. Селенгові операції.

ТЕМА 9 Фінансові послуги на фондовому ринку.

Механізм функціонування фондового ринку. Характеристика діяльності комерційних банків як учасників фондового ринку. Принципи та напрями реформування та розвитку банківської системи України. Принципи побудови комерційних банків. Додаткові послуги комерційних банків.

Функціонування небанківських кредитних інститутів на фондовому ринку: брокерські та дилерські фірми, трастові компанії.

Контрактні фінансові інститути як специфічні учасники фондового ринку: страхові компанії, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, позичково–ощадні асоціації, ломбарди.

ТЕМА 10 Фінансові послуги з перейняття ризику.

Види діяльності фінансових установ з обмеження ризиків.

Сутність операції хеджування. Сутність страхування. Мета хеджування. Характеристика контрактів за допомогою яких здійснюється хеджування: ф'ючерси, форварди, опціони.

Види хеджування.

ТЕМА 11 Інфраструктура ринку фінансових послуг.

Поняття інфраструктури ринку фінансових послуг. Значення інфраструктури для розвитку фінансового ринку. Система інфраструктури ринку фінансових послуг в Україні. Професійна діяльність на ринку цінних паперів Технологія торгівлі цінними паперами. Біржовий та позабіржових обіг цінних паперів.

Фінансові інститути як посередники між суб'єктами ринку фінансових послуг. Значення посередництва: деномінація заощаджень, приймання ризику неповернення виданої позички та виплати процентів, інформаційне забезпечення, консолідація ризиків та ефект росту масштаб угод.

Роль комерційних банків як посередників. Депозитні небанківські інститути. Фонди грошового ринку. Фінансові компанії. Активи та пасиви фінансових посередників та їх управління.

Національна депозитарна система в Україні, сфера її діяльності та учасники. Два рівні депозитарної системи. НБУ – депозитарій та фінансовий агент з обслуговування обігу державних цінних паперів.

Кліринг. Кліринговий депозитарій, розрахунковий банк. Органи контролю та нагляду на фінансовому ринку. Контрольні функції Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національного банку України, Міністерства фінансів в Україні.

ТЕМА 12 Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг.

Розвиток законодавчого регулювання ринку фінансових послуг в країнах з розвинутою економікою.

Основи правового регулювання ринку фінансових послуг в Україні. Правові норми регулювання ринку фінансових послуг і розвитку його інфраструктури.

Правове регулювання фондового ринку в Україні. Стратегія розвитку фондового ринку. Правові норми захисту майнових прав інвесторів на грошовому ринку. Захист майнових прав вкладників та акціонерів комерційних банків.

1 РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ

1.1 Сутність, функції та роль ринку фінансових послуг в економіці.

1.2 Визначення фінансової стратегії України в умовах глобалізації.

1.3 Суб'єкти ринку фінансових послуг, їх класифікація.

1.1 Сутність, функції та роль ринку фінансових послуг в економіці

Підприємства та фірми в середньому щорічно витрачають більше, ніж заробляють від продажу товарів: це вимушений захід, оскільки окрім платежів за ресурси, фірми мають інвестувати свою діяльність, спрямовувати кошти або в основний капітал, або в товарно–матеріальні цінності. Витрати здійснюються раніше, ніж підприємство отримує прибуток, оскільки для виробництва продукції необхідно вкласти кошти в сировину, матеріали, обладнання і т. і. В цьому випадку підприємства більш за все потребують інвестицій. Оскільки більшість заощаджень припадає на населення, а більшість

інвестицій здійснюються підприємствами та фірмами, то виникає потреба у механізмі, який має регулювати переміщення потоків грошових фондів. Цей механізм створюється завдяки функціонуванню ринку фінансових послуг.

Сутність та роль ринку фінансових послуг розкривається його функціями:

— мотиваційна мобілізація заощаджень та трансформація акумульованих коштів в позиковий та інвестиційний капітал;

— реалізація вартості фінансових активів; організація процесу доведення фінансових активів до споживача;

— перерозподіл на взаємовигідних умовах фінансових ресурсів суб'єктів господарювання з метою їх ефективного використання;

— фінансове обслуговування економічного обороту та фінансове забезпечення інвестиційних процесів, розширення виробництва та дольової участі на основі визначення найбільш ефективних напрямків використання капіталу в інвестиційній сфері;

— вплив на грошовий оборот та прискорення обороту капіталу;

— реформування ринкових цін на окремі види фінансових активів;

— страхова діяльність з метою мінімізації фінансових та комерційних ризиків;

— експортно-імпортні та ін. операції з фінансовими активами, що пов'язані з зовнішньоекономічною діяльністю;

— кредитування уряду, місцевих органів управління через розміщення урядових та муніципальних цінних паперів;

— розподіл державних кредитних ресурсів та розміщення їх серед учасників економічного кругооберту.

Суттєвий вплив на розвиток вітчизняних та зарубіжних ринків фінансових послуг має фінансова глобалізація. Цей вплив виявляється в наступних аспектах:

а) результати та наслідки глобалізаційних процесів є суперечливими і погано регулюються з позиції інтересів суспільства в цілому;

б) позитиви глобалізації використовують, головним чином, розвинені країни в інтересах власного збагачення та з метою освоєння міжнародних ринків;

в) країни–глобалісти, як члени міжнародних економічних угруповань, здійснюють тиск на слаборозвинені держави, примушують їх до ведення національної економічної політики, що вигідна багатим країнам;

г) глобалізаційні процеси сприяють розмиванню кордонів держав, посилюють міграцію населення, створюючи для цього сприятливі умови праці;

д) механізм вирішення суперечок впливу глобалізації на розвиток світової та національної економік до сьогодні є недопрацьованим (навіть у теорії).

1.2 Визначення фінансової стратегії України в умовах глобалізації. *(Питання виноситься на самостійне опрацювання студентами)*

Особливої актуальності питання, що пов'язані з визначенням фінансової стратегії в умовах глобалізації, набувають для України як молодій державі, економіка якої знаходиться в стадії реформування, і

яка шукає свій шлях інтеграції в світове суспільство, освоєння світових фінансових ринків. На сьогодні в Україні неефективно використовуються інструменти ринкової економіки, недостатньо уваги приділяється управлінню фінансовими ресурсами на всіх рівнях національної економіки на принципах забезпечення прозорості руху фінансових потоків в напрямках їх створення та використання; їх розподіл між державою та суб'єктами господарювання; створення умов для рівноправного доступу до фінансово-кредитних ресурсів всіх суб'єктів господарювання. Вирішення внутрішньогосподарських проблем в сфері удосконалення управління фінансовими ресурсами може стати реальним фактором прискорення інтеграції України в світовий економічний простір як рівноправного з розвиненими державами партнера в освоєнні світового ринку фінансових послуг.

В останні 10–15 років на світових фінансових ринках достатньо високих темпів розвитку досягли операції з похідними цінними паперами, так звані деривативи. В Україні ринок деривативів фактично відсутній. На ринках цінних паперів здійснюються, головним чином, операції з акціями підприємств та державними облігаціями (ОВДП), які Міністерство фінансів України виставляє на аукціони. Останні досить активно реалізуються з рівнем доходності 14,1 % і періодом обігу 4–7 місяців. Слід наголосити, що попит на ОВДП в декілька разів перевищує пропозицію. Основними покупцями ОВДП в Україні є комерційні банки. Однак, загальна консолідована вартість цінних паперів, що знаходяться в оберті фінансового ринку України, не перевищує 2–3 % річного ВВП — звідси високий фінансовий ризик в здійсненні фінансових операцій з цінними паперами на вітчизняних ринках (для порівняння: загальна

капіталізація фондового ринку США, навіть після кризових потрясінь останніх років, не знизилася нижче, ніж 10 трлн. дол., що перевищує 100 % американського ВВП).

Серед інших характеристик, що суттєво відрізняють фінансові операції на вітчизняних та міжнародних ринках слід виділити об'єднання та поглинання різних суб'єктів ринку фінансових послуг та створення універсальних фінансових комплексів; створення трансконтинентальних мереж з обслуговуванням клієнтів ринку фінансових послуг на базі використання WED-технологій; зниження трансакційних витрат за рахунок налагодження прямих контактів «виробник–споживач».

Зараз в Україні досить активно розвиваються процеси горизонтальної інтеграції внутрішніх фінансових ринків на базі діяльності транснаціональних компаній, захоплення ними не лише вітчизняних ринків, але й стратегічних ресурсних джерел, до складу яких належать і високоефективні вітчизняні корпорації. Іноземні інвестиції вкладаються, головним чином, в ті галузі вітчизняної економіки, які здатні забезпечити швидку віддачу і високі прибутки. Відбуваються у вітчизняній економіці і такі процеси, як перерозподіл власності вже приватизованих об'єктів, концентрація капіталів в руках монополістів та їх диктат в галузі цін на продукцію та послуги.

Реальні зміни у фінансово–економічних відносинах між державою, суб'єктами господарювання, населенням відбуваються швидше, ніж формуються відповідні законодавчі акти і постанови, приймаються закони. Отже, розв'язання проблем, пов'язаних з формуванням цивілізованих фінансових відносин як на міжнародних, так і на внутрішньодержавних фінансових ринках потребує перш за

все розробки і впровадження адекватних реальним умовам і потребам населення законодавчої бази. В Україні розробка законодавчої бази у сфері регулювання фінансових відносин на міжнародному і внутрішньодержавному рівнях повинна базуватися на досягненнях світової системи господарювання та власній стратегії розвитку національної економіки.

1.3 Суб'єкти ринку фінансових послуг, їх класифікація

На ринках діють суб'єкти ринку, що приймають участь в торгівельних операціях різних специфічних товарів – інструментів ринку.

Суб'єкти ринку фінансових послуг класифікують за формою та за функціями.

За формою виділяють:

- господарчі;
- домашні господарства;
- держава;
- місцеві органи влади.

За функціями виділяють:

- емітенти;
- інвестори;
- інституційні інвестори;
- фінансові посередники;
- інститути інфраструктури.

2 СТРУКТУРИЗАЦІЯ І СЕГМЕНТАЦІЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

2.1 Поняття структуризації та сегментації ринку фінансових послуг. Визначення оптимальної структури.

2.2 Характеристика сегментів ринку фінансових послуг. →

2.1 Поняття структуризації та сегментації ринку фінансових послуг. Визначення оптимальної структури →

ін
інфр

Для підвищення якості клієнтської бази фінансові організації вдаються до наступних заходів:

- а) проведення сегментації ринку;
- б) визначення клієнтської бази відносно галузей, а також раціональності співвідношення діючої структури клієнтів в плані ринкової привабливості;
- в) визначення ключових цільових клієнтів у привабливих сегментах , аналіз їх потреб.

Структуризація — це визначення оптимальної структури ринку фінансових послуг за часовими та інституційними ознаками.

Сегментація ринку фінансових послуг — це класифікація потенційних споживачів фінансових послуг згідно їх вимог до розвитку фінансового ринку.

Структуризація та сегментація ринку фінансових послуг за групою та видами фінансових активів подана на рисунку 2.1.

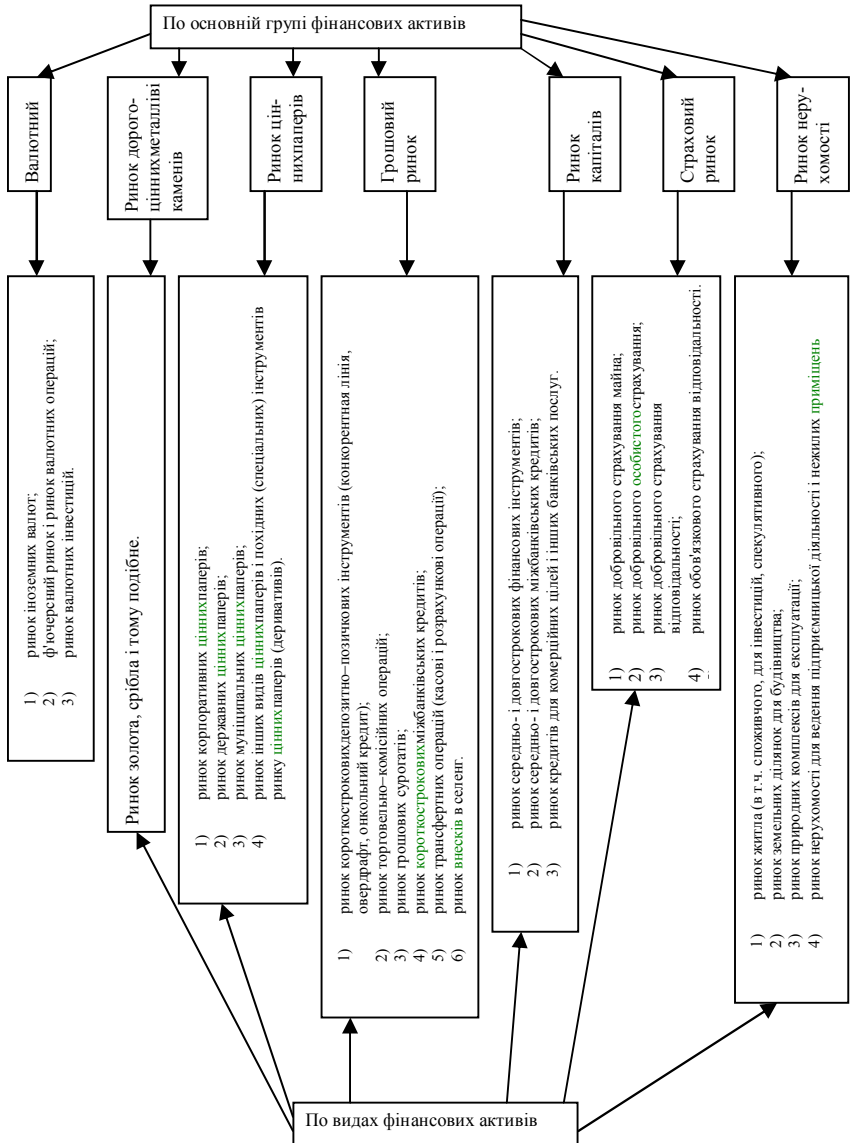

Рисунок 2.1 — Структуризація та сегментація ринку фінансових послуг

Критерії сегментації ринку фінансових послуг:

а) види фінансових активів, галузева належність споживачів, місцезнаходження споживачів;

б) оцінка та прогнозування фінансового стану та кредитоспроможність споживачів.

Загальна сегментація фінансового ринку виділяє такі ринки:

— ризикові, безризикові;

— місцеві, регіональні, національні, міжнародні, світові;

— *відповідно форм зберігання заощаджень*: вклади в банк, придбання цінних паперів, вклади в цільові фонди;

— *за принципом повертання*: ринок боргових зобов'язань, ринок інструментів власності;

— *за формою організації*: організаційні, розподільчі.

2.2 Характеристика сегментів ринку фінансових послуг.

(Питання виноситься на самостійне опрацювання студентами)

Грошовий ринок. Основними суб'єктами грошового ринку виступають комерційні банки. Свої функції вони реалізують через виконання певного набору операцій:

I *пасивні операції* забезпечують формування ресурсів банку для забезпечення його стабільної діяльності, ліквідності та отримання запланованого доходу; сформовані в результаті пасивних операцій кошти складають більшу частину всіх ресурсів банку;

II *активні операції* — це розміщення банками власних та запозичених коштів з метою отримання доходу та забезпечення своєї

ліквідності (кредитні операції, інвестиції в цінні папери, формування касових залишків та резервів, формування основних фондів і т. і.);

III *послуги* — для їх надання банкам не потрібні додаткові ресурси; для їх виконання вимагається високий професійний потенціал робітників банку та високі банківські технології. Доходи від послуг банки отримують у вигляді комісійних виплат.

Валютний ринок.

Основою валютних операцій, що здійснюються на валютному ринку, є *валютний курс*, рівень якого постійно змінюється під впливом попиту та пропозиції учасників цих операцій. Головними суб'єктами валютного ринку виступають великі транснаціональні корпорації та банки. В залежності від обсягу, характеру операцій та кількості використаних валют розрізняють:

- а) світові валютні ринки;
- б) національні валютні ринки;
- в) регіональні валютні ринки.

Чим нижче рівень конвертованості національної валюти, тим більше валютний ринок підвладний валютному регулюванню. Основними формами валютних операцій відносно забезпечення міжнародних розрахунків є: негайна поставка – «спот»; поставка через визначений термін – «форвард»; обов'язкова поставка – «аутрайт»; з правом відміни операції – «опціон».

Ринок цінних паперів.

Ринок цінних паперів в Україні на сьогодні складають акції, державні облігації внутрішнього займу, облігації підприємств, векселів, казначейських зобов'язань; інвестиційних, ощадних,

майнових та компенсаційних сертифікатів, житлових чеків, облігацій зовнішнього займу.

Окрім сегментації на біржовий та позабіржовий, ринок цінних паперів може поділятися на наступні сегменти:

а) *за категоріями емітентів* (ринок цінних паперів підприємств, державних цінних паперів тощо);

б) *за термінами випуску* (ринок безтермінових цінних паперів, термінових цінних паперів із встановленим терміном обертання та без встановлення терміну обертання тощо),

в) *за територією розповсюдження* (світовий, національний, регіональний);

г) *за видами цінних паперів* (ринок акцій, у тому числі за їх видами, ринок облігацій тощо);

д) *за формою організації* (організаційні і розподільчі ринки);

е) *за принципом повернення фінансових активів, що підлягають поверненню* (ринок боргових зобов'язань, і ринок інструментів власності).

Суб'єктами ринку цінних паперів України є: Державна комісія із цінних паперів та фондового ринку; Національний банк України; емітенти; депозитарії; реєстратори власників іменних цінних паперів; зберігачі цінних паперів; банки; організатори торгівлі цінними паперами; торговці цінними паперами.

Головною особливістю формування ринку цінних паперів в Україні є те, що на ньому одночасно і з рівними правами присутні як комерційні банки, що мають всі права на операції з цінними паперами, так і небанківські інститути. Головними передумовами становлення ринку цінних паперів в Україні є:

— масштабна приватизація і пов'язаний з нею масовий випуск цінних паперів;

— створення і діяльність комерційних утворень, що використовують кошти на акціонерній основі;

— розширення практики акумуляції коштів через боргові цінні папери загальнодержавними та місцевими органами;

— використання підприємствами та регіонами облігаційних займів – більш дешевого виду ресурсів у порівнянні з банківським кредитуванням.

— поява похідних цінних паперів у процесі розвитку національних ринків товарів, послуг, нерухомості;

— використання цінних паперів у міжнародних взаєморозрахунках, доступ до міжнародних ринків капіталу;

— стрімке становлення інфраструктури фондового ринку, покращання його технологічної бази;

— динамічний розвиток та усталена мотивація професійних учасників ринку цінних паперів.

Процес розвитку ринку цінних паперів стимулюють такі фактори:

а) активна приватизація;

б) діяльність державних інститутів, спрямована на збільшення обсягів ринку облігацій внутрішньої державної позики та вдосконалення його організаційно–економічного механізму;

в) створення позабіржової фондової торгової системи;

г) поява інституту незалежних реєстраторів;

д) вихід України на міжнародний ринок капіталів.

Основними факторами, які сьогодні стримують розвиток ринку цінних паперів, є:

- недосконала податкова нормативна база;
- звужений, непрозорий біржовий ринок;
- нерозвинені похідні фінансові інструменти;
- не вирішено проблеми надання гарантій щодо доставки корпоративних цінних паперів та їх перереєстрації в режимі, за якого гроші в обмін на цінні папери реально повинні бути поставлені на третій день після укладання угоди (режим «Т+3»).

Ринок нерухомості.

Є сферою вкладання капіталу в об'єкти нерухомості і систему економічних відносин, які виникають при операціях з нерухомістю; ці відносини виникають між інвесторами при купівлі/продажу нерухомості, іпотеці, надання об'єктів нерухомості в довірче управління, найом тощо.

Класифікація об'єктів нерухомості:

1. За походженням:

- природні об'єкти;
- будівлі.

2. За призначенням:

- вільні земельні ділянки під будівництво або сільського господарства;
- природні комплекси для експлуатації;
- будівлі для житла;
- будівлі під офіси;
- інші будівлі.

3. За масштабом:

- земельні масиви;
- окремі земельні ділянки;
- комплекси будівель та споруд;
- багатоквартирний житловий будинок;
- одноквартирний житловий будинок;
- квартира;
- кімната.

4. *За готовністю до використання:*

- готові;
- ті, що потребують реконструкції чи капітального ремонту;
- незавершене будівництво.

У країнах з розвинутою ринковою економікою застосовується інша класифікація: об'єкти нерухомості поділяються за категоріями А, Б та В.

До категорії А належить нерухомість, що використовується власником для ведення підприємницької діяльності. У свою чергу категорія А поділяється на декілька класів:

- спеціалізована нерухомість: нафтопереробні та хімічні заводи;
- неспеціалізована нерухомість: магазини, офіси, склади.

До категорії Б належить нерухомість, яка використовується для інвестицій. Особливістю є вид доходу у вигляді орендної плати, іпотеки або процентних доходів на закладні.

До категорії В належить нерухомість, що є надлишковою і не використовується для ведення бізнесу.

3 ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ГРОШОВОМУ РИНКУ

3.1 Характеристика системи готівкових та безготівкових розрахунків на грошовому ринку.

3.2 Операції з інструментами грошового ринку.

3.3 Державні фінансові інструменти на грошовому ринку.

3.1 Характеристика системи готівкових та безготівкових розрахунків на грошовому ринку

Грошовий ринок — це ринок готівкових грошей, короткострокових кредитних операцій, валюти. На грошовому ринку мають обіг надійні короткострокові інструменти. Їхній рух зумовлений різницею в рівнях прибутку та ризику.

Розрахунки є системою організації та регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями. Методи платежу діляться на готівково–грошові та безготівкові. В оптовому обороті домінують безготівкові платежі та розрахунки, а в сфері роздрібного товарного обміну й досі основна маса угод здійснюється готівкою, незважаючи на те, що в останні десятиріччя там же активно впроваджуються різні форми безготівкових розрахунків.

Готівкові розрахунки можуть проводитись двома шляхами готівково–грошові розрахунки гривнями (українською валютою); розрахунки за допомогою кредитних та дебетних карток.

Дебетна картка — це платіжно–розрахунковий документ, що видається банками своїм вкладникам для оплати товарів, послуг чи для отримання готівки в банківських автоматах; мають закодовану суму рахунку власника картки. Оплата за дебетними картками проводиться шляхом прямого списання з рахунку платника грошей із суми, закодованої на магнітній стрічці картки. Дебетні картки видаються вкладникам тільки при депонуванні його коштів у банку.

Кредитна картка — платіжно–розрахунковий документ, що видається банком своїм вкладникам для оплати ними товарів та послуг. При придбанні товару чи бажанні отримати готівку власник картки пред'являє її комп'ютеру, магазину чи банку, даючи команду про термінову оплату.

Організація безготівкового грошового обороту органічно пов'язана із регулюванням готівкового обігу: лімітування залишків у касах зумовлює зберігання основної маси грошей юридичними особами на рахунку у банку. Однак більш дійовий фактор — стимулювання депозитних операцій через виплату банками процентів за вкладками. Ще одна форма прояву органічного зв'язку безготівкового і готівкового обороту — можливість використання розрахункових документів (зокрема переказних векселів) як для переказу коштів за рахунками, так і для безпосереднього здійснення платежу.

Існує велика різноманітність видів і форм безготівкових розрахунків. Головна особливість безготівкового обороту полягає у використанні спеціальної організаційної форми здійснення самого акту платежу.

Оскільки гроші платника знаходяться в банку, він особисто не може здійснити платіж; перерахування (передачу) грошей за його

дорученням здійснює банк. Це передбачає створення спеціальної системи безготівкових розрахунків як форми організації руху грошей за рахунками у банку. Вона базується на загальних принципах організації банківської діяльності, яка передбачає відповідальність банку за збереження грошей на рахунках клієнта та обов'язкове виконання його розпоряджень щодо використання цих грошей.

Для забезпечення використання грошей при відкритті рахунку клієнт здає в банк картки зі зразками підписів осіб, уповноважених розпоряджатися грішми, й відбиток печатки. Банк списує гроші з рахунку на підставі документів, оформлених самим клієнтом-платником, чеків, платіжних доручень, простих векселів або акцептованих ним документів, виставлених одержувачем коштів платіжних вимог, тратт (переказних векселів).

Відповідно до характеру діяльності клієнтів банки відкривають їм різні види рахунків. Юридичним особам, які мають самостійний баланс і діють на основі комерційного розрахунку, відкриваються розрахункові рахунки бюджетним, громадським та іншим організаціям і установам - погашення грошей та здійснення платежів у межах залишку грошей на момент платежу.

Для обліку виданих клієнтам кредитів банки відкривають їм позичкові рахунки. Найбільш надійним (кредитоспроможним) клієнтам відкриваються єдині (контокорентні) рахунки для зберігання грошей клієнта та обліку виданих йому позик. Крім того, банки відкривають рахунки для цільового витрачання коштів — акредитиви, особливі рахунки, рахунки фінансування капітальних вкладень тощо.

Перерахування грошей за рахунками базується на двох основних принципах:

а) платежі здійснюються лише за згодою платника, про що він надсилає у банк оформлені або акцептовані ним розрахункові документи; відхід від цього правила допускається у випадках стягнення коштів за рішенням суду чи арбітражу;

б) платежі здійснюються в календарній послідовності надходження розрахункових документів та настання строку платежу.

Виходячи зі специфіки проведення безготівкових розрахунків, виділяються три рівні їх організації.

а) міждержавні розрахунки;

б) міжбанківські розрахунки;

в) розрахунки юридичних та фізичних осіб.

За характером об'єктів розрахункових відносин виділяються розрахунки за товарними і нетоварними операціями. Якщо при *нетоварних* операціях головним є забезпечення своєчасності та повноти платежу, то організація розрахунків за *товарними* операціями включає також підтвердження факту відвантаження та виконання зобов'язань, які передбачені договором сторін.

За способом оплати товарів та послуг виділяються такі розрахунки:

— оплата за фактичним відвантаженням;

— попередня оплата;

— планові платежі.

Залежно від кількості учасників розрахунки можуть бути прямими чи транзитними. У *прямих* розрахунках відвантажувач та одержувач товару одночасно виступають як одержувач коштів і платник. У *транзитних* розрахунках, крім відвантажувача та одержувача товару, бере участь посередник — постачальник.

У процесі безготівкових перерахувань клієнти банків України використовують п'ять основних форм розрахунків (*матеріал виноситься на самостійне опрацювання студентами*), які відрізняються за формою розрахункових документів та порядком документообороту :

- а) розрахунки платіжними вимогами;
- б) розрахунки платіжними дорученнями;
- в) розрахунки чеками;
- г) акредитивна форма розрахунків;
- д) розрахунки вимогами–дорученнями.

Розрахунки платіжними вимогами передбачають здійснення платежу за місцезнаходженням рахунку платника на основі розрахункового документа, оформленого постачальником. Вони базуються на операції «інкасо» — дорученні банку одержати від імені постачальника належну йому суму коштів. Комплект оформлених відповідним чином вимог банк постачальника пересилає банку платника, який контролює процес їх оплати. Платіж здійснюється за згодою (акцепту) платника. При попередньому акцепті гроші списуються з рахунку платника лише після закінчення періоду, встановленого для відмови від акцепту (негативний акцепт), чи одержання письмової згоди на оплату (позитивний). При наступному акцепті оплата вимог проводиться протягом операційного дня в міру їх надходження в банк, але за платником залишається право протягом трьох робочих днів відмовитися від оплати товару. У разі відмови гроші поновлюються на рахунок платника.

Платіжне доручення є дорученням господарчого суб'єкта про перерахування визначеної суми зі свого рахунку на рахунок іншого

господарчого суб'єкта. Доручення дійсне протягом 10-ти днів, починаючи з дня виписки (день виписки не включається). Платіжне доручення за домовленістю сторін можуть бути термінові, дострокові та відстрочені.

Аналогічно гарантується платіж при розрахунках *чеками* з чекових книжок. При видачі чекової книжки платнику відповідна сума коштів депонується на окремому рахунку, який відкривається клієнту в банку платника. Вона дорівнює граничній сумі (ліміту), на яку можуть бути виписані чеки. Чек, виписаний на суму, що перевищує ліміт, є недійсним. При чековій формі розрахунків платіж здійснюється за місцезнаходженням рахунку одержувача коштів на основі розрахункового документа, оформленого платником. Виписаний для оплати товарів чи послуг чек передається одержувачу коштів, який здає його у свій банк. Останній зараховує суму чека на його рахунок, про що банк інформує платника. Одержавши повідомлення, банк платника списує гроші з рахунку, на якому була депонована сума при видачі чекової книжки.

Акредитив — 1) іменний цінний папір, що являє собою доручення однієї кредитної установи іншій виплатити визначену суму фізичній або юридичній особі при виконанні зазначених в акредитиві умов; 2) банківський рахунок, що дає право виставляти на банк тратти; 3) грошовий документ, у якому міститься розпорядження банку або іншої установи іншому банку чи іншій кредитній установі на виплату фізичній або юридичній особі певної суми на вказаних в акредитиві умовах.

Дана форма розрахунків використовується з метою гарантування платежу в умовах разових товарних поставок. Вона передбачає

проведення платежу за місцезнаходженням рахунку постачальника на основі оформлених ним розрахункових документів у межах коштів, депонованих у банку платника. Депонування проводиться за заявою платника на окремому рахунку, про що повідомляються банк постачальника та сам постачальник. Одержавши повідомлення про відкриття акредитиву, постачальник відвантажує товар і для одержання грошей подає у свій банк «реєстр рахунків», оформлений на бланку платіжної вимоги. Банк зараховує відповідну суму на рахунок постачальника і повідомляє про це банк платника, який списує суму платежу з окремого рахунку. Хоча акредитивна форма і гарантує платіж, крім попереднього вилучення коштів платника, вона викликає затримку відвантаження товарів постачальником.

Платіжні вимоги–доручення — розрахункові документи, що містять вимогу продавця до покупця оплатити згідно з направленими йому (поза банком) розрахунковими документами та документами на відвантаження вартість поставленого за договором товару (виконаних робіт, наданих послуг). Платіжна вимога доручення є вимогою продавця до покупця і дорученням покупця своєму банку провести оплату на основі розрахункових та відвантажувальних документів доставленої продукції. Цей документ оформляється постачальником після відвантаження товару і разом з відповідними документами направляється на адресу платника. Покупець акцептує цей розрахунковий документ, оформляючи його підписами осіб, уповноважених розпоряджатися коштами на рахунку, та відбитком печатки, і здає в свій банк. Перерахунок грошей відбувається у порядку, прийнятому платіжними дорученнями. Ця форма розрахунків

спирається на взаємну довіру сторін, і банк не контролює стан виконання ними платіжних зобов'язань.

3.2 Операції з інструментами грошового ринку

Інструментами грошового ринку є **грошові сурогати** — будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не НБУ і виготовлені з метою здійснення платежів у господарському обороті.

Казначейські зобов'язання — боргові цінні папери, що емітуються державою в особі уповноважених органів, розміщуються виключно на добровільних засадах серед фізичних та юридичних осіб, засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету та надають право на отримання фінансового доходу або інші майнові права відповідно до умов їх випуску.

Депозитні сертифікати — видані банками та іншими депозитними інститутами цінні папери.

Євродолари — доларові депозити, розміщені за межами США.

Угода про перепродаж — контракт, в якому одна зі сторін зобов'язується продати цінні папери іншій із обов'язковим викупом в обумовлену дату за наперед обумовленою і зафіксованою в контракті ціною (наприклад, «репо»). **РЕПО** — операція на фінансовому ринку, яка передбачає угоду учасників про зворотню купівлю цінних паперів (товарів); передбачає, що одна сторона продає іншій пакет цінних паперів із певними перевагами, із зобов'язанням викупу його назад за заздалегідь визначеною ціною.

Комерційні папери — короткостроковий простий вексель, виданий суб'єктом господарювання.

Банківський акцепт — форма короткострокового банківського фінансування, при якому банк бере на себе відповідальність за своєчасну оплату переказного векселя, якщо у векседавця будуть труднощі.

Комерційні папери та банківські акцепти як інструмент грошового ринку. Вексельний обіг був і є невід'ємною частиною ділового життя суспільства. *Вексель виконує дві функції:*

— є інструментом кредиту, тому що з його допомогою можна оформити різні кредитні зобов'язання (оплатити куплений товар, повернути отриману позику тощо);

— служить інструментом грошових розрахунків, будучи різновидом кредитних грошей.

Вексель, відповідно до Закону «Про цінні папери і фондову біржу», — це боргове зобов'язання, що дає її власнику безумовне право вимагати при настанні терміну платежу від векседавця простого і акцептанта переказного векселя сплати визначеної векселем суми. Векселі бувають прості (соло-вексель) і переказні (тратта).

Банки виконують з векселями наступні операції: видачу кредиту за спеціальним позичковим рахунком, забезпеченим векселями; інкасування векселів; авалювання векселів; акцепт векселів; облік векселів.

3.3 Державні фінансові інструменти на грошовому ринку

Важливу роль у формуванні грошового ринку відіграє вся банківська система, що складається із двох рівнів: **1-й рівень** —

Центральний банк; **2-й рівень** — банківські установи. Центральний банк — емісійний, є агентом уряду при обслуговуванні держбюджету, служить підтримкою зовнішньої і внутрішньої стабільності національної грошової одиниці.

Грошовий ринок передбачає наявність такого товару, як гроші. Цей товар має свою вартість — це витрати на залучення грошей у тимчасове користування або доходи від передачі їх у борг. Вартість грошей буває номінальна та реальна. Особливу роль у системі ціноутворення має облікова ставка НБУ і дії Центрального банку на грошовому ринку взагалі.

Для забезпечення організації готівкового грошового обігу Національний банк здійснює:

- виготовлення та зберігання банкнот і монет;
- створення резервних фондів банкнот і монет;
- встановлення номіналів, систем захисту, платіжних ознак та дизайну грошових знаків;
- встановлення порядку заміни пошкоджених банкнот і монет;
- встановлення правил випуску в обіг, зберігання, перевезення, вилучення та інкасації готівки;
- визначення порядку ведення касових операцій для банків, інших фінансово-кредитних установ, підприємств та організацій;
- визначення вимог стосовно технічного стану та організації охорони приміщень банківських установ.

Комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці України,

забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу, називається *грошово-кредитною політикою*.

Основними економічним засобами та методами грошово—кредитної політики є регулювання обсягу грошової маси через:

— визначення й регулювання норм обов'язкових резервів для фінансово—кредитних установ;

— процентну політику; рефінансування комерційних банків;

— управління золотовалютними резервами;

— операції із цінними паперами на відкритому ринку;

— регулювання імпорту та експорту капіталу. Національний банк встановлює порядок визначення облікової ставки та інших процентних ставок за своїми операціями. Національний банк встановлює банкам та іншим фінансово-кредитним установам нормативи обов'язкового резервування коштів (при цьому враховується низка факторів).

Відкритий ринок — ринок, на якому здійснюються операції з купівлі—продажу цінних паперів між особами, що не є первинними кредиторами та позичальниками, і коли кошти внаслідок продажу на такому ринку надходять на користь держателя цінних паперів, а не їх емітента. Відкритий ринок використовується центральними банками для купівлі—продажу, як правило, короткострокових державних цінних паперів з метою регулювання грошової маси. Операціями відкритого ринку Національного банку є купівля—продаж казначейських зобов'язань, власних зобов'язань Національного банку (деPOSITНИХ сертифікатів), а також визначених правлінням Національного банку комерційних векселів, інших цінних паперів та боргових зобов'язань.

Кабінет Міністрів України зобов'язаний зберігати кошти Державного бюджету України та позабюджетних фондів у НБУ на рахунках Державного казначейства України. Умови та порядок обслуговування коштів Державного бюджету України визначаються договором між НБУ та Державним казначейством України.

4 ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

4.1 Конверсійні операції на валютному ринку.

4.2 Операції «СВОП», операції з форвардними та опціонними контрактами.

4.3 Операції на міжнародному ринку фінансових послуг.

4.1 Конверсійні операції на валютному ринку

Валютний ринок — механізм, за допомогою якого встановлюються правові й економічні взаємовідносини між продавцями та покупцями валют.

Міжнародний поділ праці та відсутність єдиної для всіх країн валюти платежу, наявність постійної небезпеки валютних втрат унаслідок коливань валютних курсів викликає необхідність здійснення валютних операцій, тобто операцій купівлі–продажу іноземної валюти. Суттєву роль при цьому відіграє валютний ринок.

Як невід'ємна частина міжнародних розрахунків валютні операції надають можливість суб'єктам міжнародних розрахунків купити саме ті іноземні валюти, які потрібні їм у даний момент, по-перше, для здійснення платежів, по-друге, для того, щоб зберегти від

знецінення свої валютні резерви, якщо курс валют, з яких складаються ці резерви, починає падати або існує загроза цього. Валютні операції є також засобом одержання прибутків, особливо для банків та брокерських контор. Стрижнем валютних операцій є валютний курс, рівень якого постійно коливається під впливом попиту й пропозиції учасників цих операцій на валютному ринку.

Зовнішньоекономічні операції у більшості випадків пов'язані з конверсією валюти, яка є обміном однієї валюти на іншу за діючим валютним курсом. Конверсійні операції — це угоди агентів валютного ринку щодо обміну обумовлених сум грошової одиниці однієї країни на валюту іншої країни за узгодженим курсом на певну дату. Конверсійні операції поділяються на дві групи:

- *операції типу спот або поточні конверсійні операції;*
- *форвардні конверсійні операції.*

Різниця між двома групами конверсійних операцій полягає в даті валютування. *Операції спот* — здійснюються на умовах спот, з датою валютування на 2-й робочий день після дня укладання угоди. Міжнародний ринок поточних конверсійних операцій називається спот-ринком.

Поточним конверсійним операціям відповідає обмінний курс спот. Він є поточним валютним курсом і подається в засобах масової інформації. *Валютний курс* — це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях іншої країни або міжнародним платіжним засобом (СДР, ЄВРО). Валютний курс дуже динамічний і встановлюється з врахуванням купівельної спроможності валют.

Котирування курсів спот буває прямим і непрямим.

Визначення курсу валюти називається її котируванням. *Повне котирування* включає визначення курсу покупця (купівлі) і курсу продавця (продажу), відповідно до яких банк купує і продає іноземну валюту на національну. За рахунок різниці між цими курсами (маржі) банк покриває свої видатки на здійснення обмінних операцій та одержує прибуток. При *прямому котируванні* курс (вартість одиниці) іноземної валюти висловлюється в національній валюті, тобто валюта, що продається, співвідноситься з валютою, що купується. При використанні *непрямого котирування* вартість одиниці національної валюти виражається в іноземній валюті (наприклад, курс долара США у Великобританії виражається як кількість доларів США за один фунт стерлінгів. В Україні при непрямому котируванні курс долара США буде визначатись як кількість доларів США за одну гривню).

Для різних видів конверсійних операцій може існувати різний валютний курс. Прийнято виділяти декілька видів валютних курсів.

Валютний курс за безготівковими міжбанківськими угодами. Цей курс формується в результаті міжбанківських угод з продажу/купівлі безготівкової валюти на валютних ринках (для вільно конвертованих валют — на світових валютних ринках, для курсу долар/гривня — на українському міжбанківському ринку). Цей курс прийнято в якості офіційного в більшості розвинених країн.

Обмінний курс валютних бірж. У тих країнах, де збереглися валютні біржі, через які проходить основний оборот конверсійних операцій, біржовий курс є основним курсом внутрішнього валютного ринку, а часто — й офіційним курсом. Валютні біржі, що збереглися в ряді країн, носять підпорядкований характер щодо міжбанківського

ринку і використовуються, в основному, для фіксації курсу на певний момент часу. Даний фіксинг виступає як офіційний курс, який майже не відрізняється від курсу міжбанківського ринку в цей момент.

Валютний курс готівкових угод. Даний курс формується на основі попиту і пропозиції на ринку торгівлі готівкової валюти і може значно відрізнятися від безготівкового курсу міжбанківських угод. Для країн із значною часткою готівкових грошей у внутрішньому грошовому обороті готівковий обмінний курс відрізняється від міжбанківського безготівкового більше, ніж у країнах з розвинутою системою безготівкових платежів населення (за чеками, пластиковими картками тощо). В обмінних пунктах розвинених країн курс готівкового обміну валют встановлюється суворо на основі міжбанківського валютного курсу з досить вузькою маржою.

У загальному вигляді *валютні операції* поділяють на два види: *касові* та *термінові*. Касові ще називають овернайтом. У цьому випадку мова йде про надання товару (валюти) в момент укладання угоди або через декілька днів і тимчасовий розрив між датою укладання угоди та її реалізацією.

4.2 Операції «СВОП», операції з форвардними та опціонними контрактами

Термінова або *форвардна операція* є угодою, при якій платежі проводяться у встановлений термін (від одного тижня до п'яти років) за курсом, зафіксованим на час укладення угоди за контрактом, тобто це угоди, в яких сторони домовляються про постачання певної суми

валюти через конкретний період часу після укладання угоди за курсом, зафіксованим в угоді.

Форвард-курс (форвардний курс) визначає очікувану вартість валюти через певний період часу і є ціною, за якою дана валюта продається або купується за умови її постачання на певну дату в майбутньому. Форвардні операції поділяють на два види:

- а) угоди аутрайт;
- б) угоди своп.

Операція *аутрайт* означає, що продавець зобов'язується продати, а покупець — купити валюту в установлений строк за зафіксованим наперед курсом. Угоди *своп* — комбінація двох протилежних конверсійних операцій з різними датами валютування.

В операціях *опціон* клієнт сплачує банку невелику премію та одержує право купити валюту в будь-який день встановленого угодою періоду за зафіксованим при укладенні угоди курсом або відмовитися від купівлі-продажу, якщо виконання угоди за визначеним курсом у даному інтервалі часу виявиться для нього більш не вигідним, ніж втрата коштів на премію. При сприятливому курсі виконання угоди дозволяє не тільки компенсувати витрати на премію, а й одержати певний прибуток.

Крім американського варіанта опціону, зміст якого викладений вище, існує ще й європейський, який відрізняється тим, що операція купівлі-продажу може відбуватися не тільки в межах визначеного інтервалу часу, а у заздалегідь установлений день.

Своп — є валютною операцією, що поєднує купівлю валюти на умовах спот у замін на національну з наступними викупамі. Операція *своп* здійснюється з метою придбання валюти, необхідної

для міжнародних розрахунків, підтримки певних залишків на поточних рахунках, диверсифікації валютних резервів, тобто перевід резервів з однієї валюти в іншу. *Валютний своп* — це комбінація двох протилежних конверсійних угод на однакову суму з різними датами валютування (купівлі–продажу). Щодо свопу, то дата виконання найближчої угоди називається датою валютування, а дата виконання більш віддаленої за терміном зворотної угоди — датою завершення свопу. Свопи, як правило, укладаються на термін до 1 року.

Операція своп є різновидом репорту або депорту, тобто комбінацією готівкового продажу і термінової купівлі валюти або навпаки.

Репорт є терміновою угодою, при якій власник цінних паперів або валюти продає їх банку (на біржі) із зобов'язанням наступного викупу через певний строк за новою, більш вищою ціною (курсом). Різниця між продажною і покупною ціною складає фактичну плату за кредит. Ця різниця також називається репорт.

Депорт є терміновою угодою, протилежною репорту. Депорт укладається (як правило, на біржі) у розрахунку на зниження курсу цінних паперів (валюти) з метою отримання прибутку у вигляді курсової різниці.

4.3 Операції на міжнародному ринку фінансових послуг.

(Питання виноситься на самостійне опрацювання студентами)

Валютний ринок є системою різноманітних та одночасно специфічних економічних та організаційних відносин між учасниками

міжнародних розрахунків з приводу валютних операцій, зовнішньої торгівлі, надання послуг, здійснення інвестицій та інших видів діяльності, що вимагають обміну та використання різних іноземних валют.

Міжнародний кредит — це надання валютно–матеріальних ресурсів одних країн іншим у тимчасове користування у сфері міжнародних економічних відносин. Кошти для міжнародного кредиту мобілізуються на міжнародному та національних ринках позичкових капіталів, а також за рахунок використання ресурсів державних, регіональних і міжнародних організацій.

У процесі взаємного обміну результатами діяльності національних господарств формується *валютна система*, що є державно–правовою формою організації валютних відносин і поділяється на національну, світову та міжнародну (регіональну) валютні системи.

Національні валютні системи є складовою грошової системи країни. Але вона виходить за національні кордони і набуває відносної незалежності від встановлених країною–емітентом правил. Особливості кожної національної валютної системи визначаються рівнем економічного розвитку країни та станом її зовнішньоекономічних зв'язків.

Світова та регіональні валютні системи тісно пов'язані з національними валютними системами. Вони являють собою системи правил і механізмів, які забезпечують співвідношення різних валют у міжнародних відносинах. Світова та регіональні валютні системи були створені як інструменти економічної інтеграції, що поступово

розвивалися залежно від економічних потреб окремих країн та усього світу.

До елементів національної валютної системи належать:

- назва національної грошової (валютної) одиниці;
- обсяг і склад резервів валютних цінностей, тобто офіційні запаси іноземної валюти і банківських металів у центральному банку, фінансових органах країни та у закордонних банківських установах;
- паритет і курс валюти, механізм їх визначення;
- наявність (відсутність) валютних обмежень, їх форми та методи;
- умови конвертації (обміну) національної грошової одиниці;
- форми та режим кредитних інструментів, які використовуються країною у міжнародних розрахунках;
- статус органів та установ, які регулюють валютні відносини країни;
- умови функціонування валютного ринку.

Елементами світової та регіональних валютних систем є:

- назви міжнародних платіжних засобів;
- режим обміну валют (валютні паритети, валютні курси, умови конвертації валюти);
- механізм забезпечення валютно-платіжними засобами міжнародних потреб обігу товарів і послуг;
- регламентація та уніфікація форм міжнародних розрахунків;
- режим міжнародних валютних ринків;
- міжнародні організаційні інститути та законодавство, які забезпечують функціонування валютних інструментів;

— статус міждержавних інститутів, які регулюють валютні відносини, а також мережа міжнародних і національних банківських установ, які здійснюють міжнародні розрахунки та кредитні операції.

Міжнародний ринок позичкових капіталів — це система відносин з акумуляції та перерозподілу позичкового капіталу між країнами. Він є сукупністю кредитно-фінансових установ і фондових бірж, які надають позики і кредити іноземним позичальникам.

Міжнародні розрахунки класифікуються найчастіше за двома ознаками: строками платежу та порядком документообороту. За строками виділяються негайні платежі — *сконто* і платежі в кредит — *інстолмент*. За порядком документообороту основними є інкасо та акредитив (рідше застосовуються розрахунки банківськими переказами та відкритими рахунками). *Інкасо* — це банківська розрахункова операція, в якій банк за дорученням свого клієнта (експортера) отримує на основі розрахункових документів гроші, що їх має сплатити йому імпортер за відвантажені на його адресу товари (послуги), та зараховує ці кошти на рахунок клієнта (експортера) у себе в банку. *Акредитив* у міжнародних угодах — це одностороннє обумовлене грошове зобов'язання банку; банк видає його за дорученням клієнта — наказодавця акредитиву (імпортера) на користь бенефіціара (експортера); на основі цього зобов'язання банк, який відкрив акредитив (банк-емітент), мусить здійснити бенефіціару платіж (негайно або з розстрочкою) або акцептувати тратти бенефіціара та сплатити їх у зазначений у них термін; банк може уповноважити інший банк здійснити такі платежі, акцепт або неогоціацію тратт бенефіціара за умови надання бенефіціаром

документів, передбачених в акредитиві, та при виконанні інших умов акредитиву.

Міжнародні платіжні угоди визначають системи взаємних платежів, компенсацію своїх банків щодо ведення розрахунків на інших умовах, що впливають з національного валютного законодавства кожної країни. Зокрема, цими угодами передбачається одна з двох систем платежів — за допомогою вільно конвертованої валюти у повному обсязі або через валютний кліринг.

Валютний кліринг у міжнародних розрахунках має обов'язковий характер. Його сутність полягає у взаємному заліку зустрічних вимог і зобов'язань, що впливають з рівності товарних поставок і надання послуг.

Валютна блокада — заморожування в банках валютних цінностей іноземних держав та громадян. Валюта, яка знаходиться на блокованих рахунках, може бути використана тільки у даній країні. Інші країни у відповідь також здійснюють валютну блокаду. У результаті це призводить до такої форми валютних обмежень, як двосторонні валютні кліринги.

Валютні обмеження — це система нормативних правил, що встановлюються в законодавчому та адміністративному порядку і спрямовані на обмеження операцій з іноземною та національною валютами, золотом тощо на ринку і передбачають обов'язкову їх здачу казначейству.

5 ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ ПОЗИК

5.1 Сутність та механізм здійснення факторингових операцій на ринку фінансових послуг.

5.2 Лізингові операції на ринку фінансових послуг.

5.3 Селенг як специфічна послуга фінансового ринку.

5.4 Діяльність кас взаємодопомоги та кредитних спілок на ринку фінансових послуг.

5.1 Сутність та механізм здійснення факторингових операцій на ринку фінансових послуг

Факторингові операції з'явилися на основі комерційного кредиту, який надається продавцями покупцям у вигляді відстрочки платежу за продані товари. Зміна вимог до розрахунків з точки зору

прискорення обороту коштів викликали необхідність для постачальників шукати шляхи рішення проблеми дебіторської заборгованості. Комерційні банки, розвиваючи ці операції, доповнюють їх елементами бухгалтерського, інформаційного, рекламного, юридичного, страхового та іншого обслуговування клієнтів.

Факторинг — різновидність торговельно-комісійної операції, пов'язаної з кредитуванням оборотних коштів. Факторинг є інкасуванням дебіторської заборгованості покупця і специфічною різновидністю короткострокового кредитування та посередницької діяльності. Факторинг — це:

- а) стягнення (інкасування) дебіторської заборгованості покупця;
- б) надання йому короткострокового кредиту;
- в) звільнення його від кредитних ризиків при операціях.

Головною метою факторингу є отримання коштів негайно або у термін, визначений угодою. Операція вважається факторингом у тому випадку, якщо вона задовольняє наступним вимогам:

- наявність кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог;
- ведення бухгалтерського обліку постачальника, перш за все обліку реалізації;
- інкасування його заборгованості;
- страхування постачальника від кредитного ризику.

Разом з тим, у ряді країн до факторингу відносять і облік рахунків-фактур, тобто операцію, що задовольняє лише першу вимогу. Ці операції проводять спеціальні фактор-фірми, які, як

правило, тісно пов'язані із банками або є їх спеціалізованими філіями і дочірніми компаніями. Вартість фактичного обслуговування залежить від виду послуг, фінансового стану клієнта тощо. При визначенні оплати за факторинг виходять з прийнятого сторонами проценту по кредиту і середнього терміну перебування коштів у розрахунках з процентами. При розміщенні документа продавця в картотеку покупця вся сума пені також є доходом факторингу.

Існують різні види факторингових операцій: відкриті (конвенційні) та закриті (конфіденційні), з правом регресу і без нього. При *відкритому факторингу* постачальник ставить до відома боржників про участь банку (фактор-фірми), і всі платежі спрямовуються на адресу банку. При *закритому* — боржники не повідомлені про посередництво банку. *Факторинг з правом регресу* означає, що банк має право зворотної вимоги до постачальника відшкодувати сплачену суму, тобто постачальник несе кредитний ризик. *Угода без права регресу* в світовій практиці укладається досить рідко, оскільки вважається, що вона виправдана лише в тому випадку, коли можливість появи суперечливих моментів або настання неплатоспроможності платника зведена до мінімуму. Від виду операції залежить ступінь ризику, яка визначає і вартість операції (комісійну винагороду банку).

Переваги факторингу для клієнта: зменшення кредитно-платіжного ризику, своєчасна інкасація дебіторської заборгованості, можливість планувати платіжний обіг, прискорення оборотності обігового капіталу, покращання кредитоспроможності.

5.2 Лізингові операції на ринку фінансових послуг

Лізинг — це довгострокова оренда машин і обладнання, видача обладнання напрокат. Лізинг дозволяє промисловим, торговим, транспортним та іншим підприємствам (орендаторам) отримувати в комерційних банках і лізингових компаніях (орендодавців) за певну орендну плату в довгострокове користування широкий перелік основних засобів. Лізинг — порівняно нова специфічна форма організації кредитно-фінансових відносин, що поєднує в собі елементи кредитування в натуральній і грошовій формі. Сучасний лізинг у багатьох країнах охоплює широкий перелік об'єктів – від токарних станків до бурового обладнання, від автотранспортних засобів до реактивних лайнерів і океанських танкерів, а також сільськогосподарське, будівельне, гірничовидобувне та інше обладнання. У промислово розвинених країнах лізингові операції отримали широкий розвиток в останні десятиріччя. На умовах лізингу в США купується близько 45 % обладнання, що реалізується на внутрішньому ринку, в Японії — 33 %, в Німеччині — 18 %, в Австралії — 25 %, Англії, Швеції, Франції — 13...17%.

Широкого розвитку набула форма банківської участі в лізингових операціях, при якій лізингові компанії залучають великі банки до ведення переговорів про лізинг, оформлення необхідної документації тощо. Банк затверджує оренду і виділяє грошові кошти, тоді як лізингова компанія продовжує залишатись власником обладнання і виступає в ролі орендодавця, банку лише передається право на отримання платежів і застави за обладнання.

Лізинг — форма дострокової оренди, пов'язана з передачею в користування обладнання, транспортних засобів та іншого рухомого та

нерухомого майна. **Стосовно майна, що орендується, лізинг ділиться на чистий** — додаткові витрати бере на себе орендар, **повний** — техобслуговування майна та інші витрати бере на себе лізингодавець.

Лізинг має дві основні форми — прямий та такий, що повертається. *Прямому фінансовому лізингу* надається перевага, коли підприємству необхідне переоснащення технічного потенціалу. Лізингова фірма при такій угоді забезпечує 100 %-ве фінансування, придбання обладнання. Фактично лізинг — це форма матеріально-технічного забезпечення з одночасним кредитуванням та орендою. При лізингу орендар виплачує у лізинговій формі не орендну плату, а повну вартість майна у кредит. У випадку виявлення дефектів лізингових основних фондів, лізингова фірма повністю звільняється від претензії. Претензії за трьохсторонньою угодою стосуються постачальника.

Угода лізингу укладається на наступних умовах:

- термін лізингу дорівнює терміну служби основних засобів;
- сума платежу об'єднує в собі вартість основних фондів, проценти за кредит, комісійні платежі;
- ризик, пов'язаний із псуванням та загибеллю, приймає на себе лізингоотримувач;
- основні фонди є власністю лізингової фірми (орендодавця).

У плані рахунків бухгалтерського обліку лізинг фігурує під поняттям фінансової оренди. Розрізняють два види лізингу:

- а) фінансовий;
- б) операційний.

Операційний лізинг характеризується більш коротким, ніж життєвий цикл виробу, терміном контракту, що передбачає неповну амортизацію обладнання за час оренди, після чого воно повертається лізингодавцю і може бути знову здано в оренду.

Комерційними банками і лізинговими компаніями застосовується, як правило, *фінансовий лізинг*. Це найбільш типова і розповсюджена форма лізингу, що характеризується середньо- і довгостроковим характером контрактів, амортизацією повної або більшої частини вартості обладнання. Після завершення терміну дії контракту орендар може:

- а) повернути об'єкт лізингу орендодавцю;
- б) укласти новий контракт на оренду;
- в) викупити об'єкт лізингу за залишковою вартістю.

Про свій вибір орендар повідомляє лізинговій компанії завчасно, наприклад, за півроку до закінчення терміну погашення. Фактично фінансовий лізинг є формою довгострокового кредитування купівлі, відрізняючись від звичайної угоди купівлі–продажу моментом переходу права власності на об'єкт угоди до споживача.

Орендна плата (лізинговий внесок) — це плата за виробниче використання об'єкта лізингової угоди, вона складається із суми амортизаційних відрахувань і процентних відрахувань від вартості переданого в оренду майна (процент за банківський кредит і плата за додаткові послуги банку). Розмір амортизаційних відрахувань залежить від початкової вартості майна, терміну служби, ступеня зносу на момент передачі в оренду і норм амортизації, встановлених для даного виду майна.

5.3 Селенг як специфічна послуга фінансового ринку.

(Питання виноситься на самостійне опрацювання студентами)

Селенг — це одна із різновидностей лізингу. Селенг — це двосторонній процес, який є специфічною формою зобов'язання, що регламентується угодою майнового найму і полягає в передачі власником своїх прав у користуванні та розпорядженні його майном селенг-компанії за визначену плату. При цьому власник залишається володарем переданого майна і може при першій вимозі повернути його. Селенг-компанія залучає і вільно використовує на свій розсуд майно та окремі майнові права громадян і господарюючих суб'єктів.

Майном можуть бути різні об'єкт власності: гроші, цінні папери, земельні ділянки, підприємства, будівлі, обладнання і т. п.

За формою фінансування селенгова діяльність наближена до банківської діяльності. Вона може здійснюватися будь-якими торгово-промисловими підприємствами як побічна операція. Однак економічно доцільно створювати селенг-компанії.

Громадяни в найм здають, головним чином, гроші. *Різниця між грошима позиченими (кредит) і грошима, взятими в найм*, така:

а) при кредиті відбувається зміна прав власності. При селенгу власник грошей, зданих у найм, не втрачає свого права на них;

б) коли господарюючий суб'єкт, що отримав гроші від селенг-компанії, збанкрутує, то за законом про банкрутство із його власності спочатку повертається істинним власником все те, що йому не належить (у тому числі і гроші, передані в найм), інше майно продається на аукціоні та ділиться між кредиторами;

в) при передачі грошей у найм податком обкладається тільки прибуток, отриманий від операції, а не вся сума. При кредиті податок береться з усієї суми кредиту.

Селенг є ефективним інструментом фінансування різних сфер підприємництва в умовах ризику. У сучасних умовах для розвитку селенгу відкриваються хороші перспективи:

— скорочення обсягів ліквідних коштів з причини постійно виникаючих труднощів на грошовому ринку;

— загострення конкуренції, що потребує оптимізації вкладення капіталу;

— зменшення прибутку господарюючих суб'єктів, що обмежує їх можливість вкласти достатню суму коштів у розвиток нової технології та розширення виробництва.

Селенг загострює конкуренту боротьбу на грошовому ринку і направляє її на зниження ціни послуг, наприклад, процентів за кредит. Селенг — це реальний механізм втягнення грошей населення у виробничу сферу зокрема та в економіку країни в цілому.

5.4 Діяльність кас взаємодопомоги та кредитних спілок на ринку фінансових послуг

У країнах з розвиненими ринковими відносинами небанківські фінансово–кредитні інститути представлені, окрім лізингових та факторингових компаній, кредитними спілками та касами взаємної допомоги. *Зростанню ролі спеціалізованих небанківських фінансово-кредитних інститутів на ринку фінансових послуг сприяють, як правило, три причини:*

- а) зростання доходів населення;
- б) активний розвиток ринку цінних паперів;
- в) надання фінансово–кредитними установами спеціальних послуг, які не можуть надавати банки.

В Україні необхідність у спеціалізованих фінансово–кредитних установах значна, тому необхідно докладніше розглянути даний сектор на прикладі кредитних спілок.

Кредитні спілки, згідно законодавства, можуть створюватись на кооперативній основі з метою залучення приватних заощаджень громадян для взаємного кредитування. Кредитні спілки спеціалізуються, в основному, на обслуговуванні малозабезпечених верств населення. Пасивні операції їх формуються за рахунок пайових внесків у формі купівлі особистих акцій, за якими виплачуються відсотки, а також кредитів банків. Активні операції — 90 % усіх активів складають короткострокові позики, а інша частина формується за рахунок вкладів у цінні папери як приватні, так і державні.

Отже, *кредитна спілка* — це юридична форма кооперування фізичних осіб з метою більш ефективного використання вільних грошових коштів учасників на основі взаємного кредитування, тобто шляхом видачі споживацьких та комерційних кредитів.

Виділяють наступні етапи діяльності кредитних спілок:

- залучення капіталів учасників;
- аналіз і вибір об'єктів інвестування;
- надання кредиту;
- повернення кредиту.

В Україні існують досить солідні теоретичні доробки, які необхідно використати для розвитку даного інституту в умовах національної економіки.

В закордонних країнах широко розвинені такі суспільні кредитні організації як *каси взаємодопомоги*, що об'єднують на суспільних засадах громадян для надання взаємної матеріальної допомоги. Вони створюються, як правило, при профспілкових організаціях для робітників — членів профспілки. Управління касою взаємної допомоги здійснюється загальними зборами її членів і обраним на ньому правлінням. Члени каси сплачують вступні і щомісячні членські внески у встановлених розмірах. Кошти каси взаємної допомоги формуються за рахунок вступних і членських внесків, пені за несвоєчасно повернення довгострокових позик, дотацій профспілкових організацій та інших грошових надходжень. За рахунок цих коштів надаються довгострокові (до шести, в окремих випадках — до 10 місяців) та короткострокові (до чергового одержання заробітної плати) позички. За рішенням правління каси її членам може бути надана відстрочка повернення довгострокових позичок до трьох місяців. Граничний розмір позичок встановлюється правлінням каси, причому довгострокових позичок — залежно від суми внесків, нагромаджених членом каси. Позички надаються без стягнення відсотків. При їх своєчасному поверненні стягується пеня в розмірі 1 % від суми залишку боргу за кожний прострочений місяць. Коли один з членів каси вибуває, повертаються йому членські внески, за винятком його заборгованості за позичками.

6 ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

6.1 Види фінансових структур як фінансових посередників.

6.2 Система довірчого управління портфелем цінних паперів.

6.3 Характеристика діяльності контрактних фінансових інститутів на фондовому ринку.

6.1 Види фінансових структур як фінансових посередників

Фінансові посередники — 1) інвестиційно–кредитні фінансові інститути, які акумулюють кошти індивідуальних інвесторів і використовують їх для інвестування або кредитування; 2) фінансові організації, що надають посередницькі послуги у процесі здійснення операцій із цінними паперами.

Головне значення фінансового посередництва — спрямовувати рух капіталу (заощаджень) до найефективніших споживачів. Базовою основою їх функціонування є реалізація кредитно–інвестиційних угод і заміна прямого фінансування непрямым через випуск власних вторинних зобов'язань. Предметом праці для посередників є цінні папери та гроші. Через фінансове посередництво здійснюється перерозподіл та емісія нових фінансових активів. Посередники мають можливість отримувати доходи за рахунок раціонального використання залучених ресурсів, зростання обсягів операцій та за рахунок хеджування ризиків. Таким чином фінансове посередництво дозволяє фізичним та юридичним особам вирішувати питання накопичення, управління, страхування та ефективного використання тимчасово вільних грошових ресурсів. *Фінансовими посередниками на ринку капіталів можуть виступати дилери, брокери.* Отже ринки фінансових послуг є сферою діяльності фінансових посередників з метою надання широкого спектру послуг. І як наслідок такі професійні послуги надаються на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами, та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів. Види фінансових структур як фінансових посередників представлені на рисунку 6.1.

Рисунок 6.1 — Види фінансових структур як фінансових посередників

Переміщення (трансфер) основного обсягу капіталу на ринку здійснюється, як правило, за допомогою «фінансового посередника». Проте, власник тимчасово вільних коштів може безпосередньо сам управляти своїми активами.

Традиційно, найбільш ємким і досконалим вважається ринок банківських послуг на якому типовими посередниками є банківські кредитні інститути.

Комерційні банки мають значну репутацію як інформаційні центри. Якість цих інформаційних потоків, у термінах своєчасності та

точності є вирішальним фактором у виборі споживачем на ринку фінансового посередника. Отже банківські кредитні установи є операторами, що традиційно надають якісні фінансові послуги. Висока кваліфікація банківських працівників, спорідненість процедур обслуговування, спеціальна оснащеність банківських приміщень сприяють розвитку додаткових сфер банківських послуг. Комерційні банки є постачальниками наступних видів послуг:

- здійснюють емісію платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;

- провадять довірче управління фінансовими активами;

- здійснюють діяльність з обміну валют;

- залучають фінансові активи із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;

- надають кошти у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту;

- надають гарантії та поручительства;

- здійснюють переказ грошей;

- проводять лізингові та факторингові операції.

У роки незалежності України було не тільки реформовано, але й створено нову банківську систему:

- створені основи дворівневої банківської системи, валютного ринку та ринку цінних паперів;

- здійснено перший етап реформування грошової системи держави із введенням проміжної валюти — українського купоно-карбованця, що склало основу для проведення грошової реформи і введення національної грошової одиниці — гривні;

— створено національну платіжну систему із запровадженням нових прогресивних технологій перерахування коштів на основі електронних платежів, що дозволило досягти світового рівня обробки інформації у сфері міжбанківських розрахунків, значно підвищити їхню надійність, дало можливість максимально обмежити ризик створення фальшивих грошей в обігу та скоротити до мінімуму термін проходження платежів;

— уведено у дію Банкотно–монетний двір та фабрику банкотно паперу, що дало можливість створити потужності з друкування банкнот та карбування монет;

— розпочато реформування бухгалтерського обліку та звітності у банках;

— напрацьовано нормативну базу для здійснення монетарної політики та банківського нагляду;

— діяльність Національного банку України, його монетарна політика позитивно позначилися на подоланні гіперінфляції, керованості інфляційних процесів.

Було проведено фінансову реорганізацію банків, більш дієвим став контроль за їх діяльністю і виконанням умов функціонування з боку НБУ. Однак залишається значним системний ризик внаслідок надмірної відкритості банківської системи для слабких підприємств та неякісного менеджменту. Не вдається повністю задовольнити потреби приватного сектору, який сьогодні активно зростає. Очевидно, що без прискорення банківських реформ суб'єктам господарювання буде важко одержати доступ до необхідних інвестиційних коштів. Крім того, їм бракуватиме інших (крім кредитних) банківських послуг високої якості.

Висока вартість фінансового посередництва, обмеженість кількості послуг, відсутність відповідної для країн із ринковою економікою фінансової структури, стимулів заощаджувати та розмішувати позичкові фонди, низька життєздатність фінансових інститутів, повільний прогрес у галузі створення стабільного ефективного банківського нагляду доповнюють те коло проблем, вирішення яких необхідно передбачити у державній програмі реформування та розвитку банківської системи України.

Основні напрями реформування банківської системи України
полягають в наступному:

1. Забезпечення розбудови банківської системи, здатної ефективно та адекватно діяти в умовах ринкової економіки.
2. Удосконалення системи нагляду та контролю за діяльністю комерційних банків.
3. Встановлення клімату довіри до банківської системи з боку юридичних та фізичних осіб.
4. Створення умов для підтримання стабільності національної грошової одиниці.
5. Активізація процесу мобілізації заощаджень населення та підприємницьких структур за рахунок створення ефективної системи страхування вкладів.
6. Ефективне використання фінансових інструментів для поліпшення грошово-кредитного регулювання на основі ринкової конкуренції та пріоритетності розвитку, а не за рахунок директивного розподілу кредитів.
7. Розв'язання проблеми неплатежів та запобігання їх виникненню.

8. Подальше вдосконалення та підвищення ефективності платіжної системи.

Комерційні банки є активними учасниками ринку цінних паперів та фондового ринку. В якості *фінансового брокера* на фондовому ринку банки виконують посередницькі агентські функції з купівлі/продажу цінних паперів за рахунок і за дорученням клієнта на основі угод комісії або поручительства. За дорученням клієнта банки можуть здійснювати *комісійні операції*, виступаючи в якості комісіонера, тобто здійснювати від свого імені угоди купівлі/продажу цінних паперів за рахунок клієнта.

Світова практика виробила два *принципи побудови комерційних банків*:

— принцип універсальності;

— принцип сегментування.

Незалежно від принципу, на який орієнтується банківське законодавство, комерційні банки в кожній країні істотно відрізняються набором операцій та послуг, що надаються. Залежно від цього вирізняють універсальні банки та спеціалізовані. Спеціалізовані банки, на відміну від універсальних, функціонують у вузьких секторах ринку фінансових послуг або займаються вузьким колом банківських операцій, де необхідні особливі технічні прийоми та спеціальні знання.

Сферою діяльності спеціалізованих банків є: ринок споживчого кредиту; ринок іпотечного кредиту; ринок сільськогосподарського кредиту; залучення малих вкладів та обслуговування малого бізнесу; зовнішньоекономічна діяльність; сфера інвестування капіталу; житлове будівництво тощо. **До спеціалізованих банків можна віднести:**

- іпотечні банки;
- будівельні ощадні банки (каси);
- інвестиційні банки (компанії);
- банки підтримки;
- гарантійні банки;
- розрахункові (клірингові) банки (палати).

В Україні існує певна низка проблем, пов'язана з ефективним функціонуванням банківського сектору, вирішення яких передбачає Державна комплексна програма реформування та розвитку банківської системи України. Принципи, що покладені в її основу такі:

а) макроекономічна політика має бути спрямована на забезпечення стабільних умов для підприємницької діяльності;

б) платоспроможність фінансових інститутів має бути більш прозорою та забезпеченою;

в) сприяння розбудові фінансової інфраструктури, яка включає інформаційні системи, правову систему та систему банківського нагляду;

г) необхідно створити умови для зменшення витрат на фінансове посередництво.

Інвестиційні фонди та компанії (*матеріал виноситься на самостійне опрацювання студентами*). Це спеціалізовані структури, що займаються у відповідності зі статутом або положенням професійною діяльністю на ринку цінних паперів. Головна мета їх діяльності — отримання прибутку шляхом здійснення фондових операцій. Вони формують свої ресурси лише за рахунок власних коштів та емісії власних цінних паперів.

Інвестиційний фонд — організація, що здійснює випуск акцій з метою мобілізації грошових коштів інвесторів та їх інвестування від імені фонду в цінні папери, а також на депозитні рахунки і у вклади. Іншими видами діяльності інвестиційних фонд займатися не може.

Інвестиційна компанія — займається організацією випуску цінних паперів та їх розміщенням, інвестуванням коштів в цінні папери, а також їх купівлею/продажем від свого імені та за свій рахунок. Ресурси інвестиційної компанії формуються за рахунок коштів учредителів та емісії власних цінних паперів.

Порівняльна характеристика інвестиційних фондів та компаній подана в таблиці 6.1.

Таблиця 6.1 — Порівняльна характеристика інвестиційних фондів та інвестиційних компаній

Характеристика	Інвестиційний фонд	Інвестиційна компанія
1. Форма управління	Функція управління передається зовнішньому управляючому – організації, що не є власником фонду	Управляється Радою директорів, дирекцією або правлінням
2. Основні функції	Акумуляція грошових коштів окремих інвесторів, інвестування	Управління колективними інвестиціями та фінансовими активами, фінансове посередництво
3. Здатність ви-	Не може здійснювати інші	Може працювати в якості кон-

конувати інші функції	функції	сультанта і фінансового брокера
4. Формування ресурсів	Формуються за рахунок емісії цінних паперів	Формуються за рахунок власних коштів учредителів та емісії цінних паперів
5. Основні статті доходу	Дивидендні та відсоткові надходження по цінним паперам фонду, доходи (дивіденди) і відсотки по цінним паперам інших емітентів і фондовим операціям, комісійні інвестора при купівлі для нього акцій підприємств і управління цінними паперами, плата за консалтинг	Плата за угодою з управління інвестиціями, доходи (дивіденди) за цінними паперами інших емітентів, плата за консалтинг, комісійні за купівлю і продаж цінних паперів, видача позик

Інвестиційні фонди, що працюють на ринку цінних паперів, розрізняють за наступними критеріями:

— *за можливістю придбання їх акцій* (відкриті та закриті фонди). *Інвестиційні фонди закритого типу* здійснюють випуск акцій відразу у визначеній кількості. Новий покупець може придбати їх лише у попередніх держателів за ринковою ціною. *Інвестиційні фонди відкритого типу* (взаємні фонди) випускають свої акції поступово і розподіляють їх серед нових покупців. Ці акції можуть передаватися або перепродаватися. Постійна емісія дозволяє цим компаніям безперервно збільшувати грошовий капітал і таким чином нарощувати інвестиції в цінні папери;

— *за цілями* (чекові фонди та фонди соціального захисту);

— *за назвою інвестицій, що залучаються* (паї та вклади).

Інвестиційні фонди залучають вклади, а пайові інвестиційні фонди — паї. Розрізняють відкриті і інтервальні пайові фонди. Якщо фонд відкритий, то управляюча компанія викуповує паї за першою вимогою вкладника (не пізніше 15 днів після заяви про продаж). Якщо фонд

інтервальний, то пай можна продати лише по закінченню чергового інтервалу (періоду часу), який встановлюється самим пайовим фондом (не більше року);

— *за напрямком використання доходу* фонди підрозділяються на накопичувальні та розподільчі. Накопичувальні не розподіляють свій дохід, реінвестують його в нові активи; розподільчі в більшій мірі спрямовують дохід на виплату дивідендів за акціями.

6.2 Система довірчого управління портфелем цінних паперів. *(Питання вноситься на самостійне опрацювання студентами)*

Управління портфелем фінансових активів може здійснюватися двома формами:

а) *пасивна форма* (диверсифікація, індексний метод, зберігання портфеля);

б) *активна форма* (вибір цінних паперів, встановлення термінів купівлі/продажу цінних паперів, постійна ротація цінних паперів та підбір чистого доходу).

Схеми довірчого управління портфелем цінних паперів має включати часові, вартісні параметри та параметри, що характеризують структуру інвестиційного портфелю та розмір доходу.

До *часових параметрів* відносять: період інвестування, час перерахування доходу або майна вигодопридбавача, термін дії угоди, період застосування штрафних санкцій за угодою.

Вартісні параметри включають: початкову суму інвестування або оціночну вартість інвестиційного портфелю, розмір комісійної

винагороди довірчого управляючого, розмір штрафних санкцій відносно до обох сторін угоди, величина відсоткового доходу, величина майна призначеного для перерахування або переводу на рахунок вигодопридбачача, суму погашення збитків що їх понесе учредитель управління.

Параметри, що характеризують структуру інвестиційного портфелю та розмір доходу: види секторів ринку цінних паперів, на яких можлива робота менеджера з управління інвестиційним портфелем, величина відсотків від суми інвестування, що спрямовуються в сектори фондового ринку; розмір співвідношення грошових коштів і оціночної суми портфелю цінних паперів.

Сутність довірчого управління полягає в тому, що юридична або фізична особа, що має певне майно, передає його довірчому управляючому на заздалегідь обумовлений термін і зобов'язує його розпоряджатися ним з метою отримання доходу на користь вигодопридбачача. Суб'єктами довірчого управління є учредителі управління (власники майна), управляючі (фінансові посередники), вигодопридбачачі (третя особа або учредитель управління). Учредитель управління (підприємство) визначає порядок управління активами з фінансовим посередником у відповідності з умовами надання послуг та підписує угоду довірчого управління майном. На підставі угоди учредитель перераховує певну грошову суму в банк на рахунок довірчого управляючого, що відкривається фінансовому посереднику. У випадку передачі в довірче управління цінних паперів учредитель переводить їх на рахунок депо (рахунок довірчого управляючого) в депозитарії. Фінансовий посередник формує та управляє інвестиційним портфелем на ринку цінних паперів, здійснює

на ньому операції, використовуючи при цьому рахунок довірчого управління в банку або рахунок депо. Управляючий забезпечує інформаційне обслуговування учредителя про виконання угоди довірчого управління, надаючи відповідні звіти.

Цілі, які переслідує учредитель управління, зазвичай зводяться до отримання доходу (доходності від інвестицій), що перевищує ставки банківського депозиту. Управляючий активами зацікавлений перед усім в комісійних і в збільшенні обороту своєї компанії або банку, вигодопридбавач — в отриманні доходу від управління. Довірче управління відрізняється від розміщення коштів на депозиті в банку за наступними критеріями: за результатами і можливостями — отримання наддоходів; за терміном — індивідуальний підхід.

6.3 Характеристика діяльності контрактних фінансових інститутів на фондовому ринку

Страхові компанії. Забезпечують інвесторам страховий захист від різного роду ризиків. Угоди страхування, що з ними закладаються, є основою для фінансового забезпечення інвестиційних проєктів. Пасивні та активні операції страхових компаній суттєво відрізняються від аналогічних операцій банків. Активні операції, наприклад, складаються із інвестицій у державні облігації, облігації та акції приватних корпорацій, у борг під поліси. Страхові компанії мають достатній довгостроковий страховий резерв і мають перспективу бути основними постачальниками довгострокового капіталу на ринку фінансових послуг.

Інститути спільного інвестування. Державне регулювання у сфері спільного інвестування в Україні здійснює Комісія з цінних паперів та фондового ринку відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні». Інститути спільного інвестування (ІСІ) залежно від порядку здійснення його діяльності можуть бути:

- а) відкритого типу;
- б) закритого типу;
- в) інтервального типу.

Залежно від типу, ІСІ беруть або не беруть на себе зобов'язання щодо викупу цінних паперів емітованих цими ІСІ чи компанією з управління його активами у термін, визначений умовами угоди.

Ломбарди. Кредитні установи, що створюються за рішенням виконавчого комітету обласної, міської Ради народних депутатів і провадять такі операції:

— приймає на схов від громадян предмети домашнього вжитку і особистого користування;

— видає громадянам позички під заставу предметів домашнього вжитку та особистого користування.

Пенсійні фонди. Пенсійний фонд України є самостійною фінансово-банківською системою, не входить до складу державного бюджету України, формується за рахунок коштів, що відраховуються підприємствами та організаціями на заходи соціального страхування за тарифами, диференційованими залежно від небезпечності, шкідливості, важкості робіт та стану інших умов праці; страхових внесків громадян, які займаються підприємницькою діяльністю,

обов'язкових страхових внесків громадян, а також коштів державного бюджету України.

Позичково–ощадні асоціації. Кредитні товариства, створені для фінансування житлового будівництва. Основою їх діяльності є надання іпотечних кредитів під житлове будівництво в містах і сільській місцевості, а також вклади в державні цінні папери.

7 ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ З ФЕДЖУВАННЯ РИЗИКУ

7.1 Стратегія управління ризиками:

7.1.1 Страхування.

7.1.2 Хеджування.

7.2 Види хеджування.

7.1 Стратегія управління ризиками

7.1.1 Страхування

Страхування — це відношення у захисті майнових інтересів юридичних та фізичних осіб при настанні певних обставин (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, які формуються зі страхових внесків (страхових премій), що сплачуються ними.

Для страхування характерні:

— цільове призначення грошового фонду, що створюється, витрачання його ресурсів лише на покриття втрат (надання допомоги) в заздалегідь обумовлених випадках;

— імовірнісний характер відносин, оскільки заздалегідь невідомо, коли настане відповідна подія, яка буде її сила впливу і на кого зі страхувальників вона вплине;

— зворотність коштів, оскільки дані кошти призначені для виплати відшкодування втрат у всіх страхувальниках (а не для кожного окремо).

Страхування буває наступних видів: особисте страхування, майнове страхування, страхування відповідальності, перестраховання. Суть страхування полягає в тому, що інвестор готовий відмовитися частково від доходів, аби уникнути ризику, тобто він готовий заплатити за зниження міри ризику до нуля.

У процесі страхування відбувається перерозподіл коштів між учасниками створення страхового фонду: відшкодування збитку одному або декільком страхувальникам здійснюється шляхом розподілу втрат на всіх. Число страхувальників, що внесли платежі

протягом того або іншого періоду, більше числа, що одержать відшкодування.

В угоди страхування можуть вноситись різні умови. Однією з них є **франшиза** (пільга, вільність) — це звільнення страхувальника від відшкодування збитків, не перевищуючи певного розміру. Розмір франшизи визначає частину збитку, що не підлягає відшкодуванню зі сторони страхувальника. Ця частина збитку визначається страховим полісом. Франшиза виступає в абсолютних або відносних величинах до страхової суми та оцінки об'єкта страхування. Франшиза може бути встановлена і в процентах до величини збитків.

7.1.2 Хеджування

Термін «хеджування» використовується в банківській, біржовій та комерційній практиці для позначення різноманітних методів страхування валютних ризиків.

Хеджування — купівля і/або продаж похідних цінних паперів (опціонів або ф'ючерсів) для того, щоб знизити ризик можливих втрат від майбутніх біржових операцій.

Хеджування на підвищення або хеджування купівлею є біржовою операцією з купівлі термінових контрактів або опціонів. Хеджування на підвищення застосовується в тих випадках, коли необхідно застрахуватись від можливого підвищення цін (курсів) у майбутньому і дозволяє встановити закупівельну ціну набагато раніше, ніж був придбаний товар. Таким чином, хеджер, здійснюючий хеджування на підвищення, страхує себе від можливого підвищення цін у майбутньому.

Хеджування на зниження або хеджування продажем — це біржова операція з продажем термінового контракту. Хеджер, який здійснює хеджування на зниження, передбачає здійснити в майбутньому продаж і тому, продаючи на біржі терміновий контракт або опціон, він страхує себе від можливого зниження цін у майбутньому. Хеджер прагне знизити ризик, викликаний невизначеністю на ринку, за допомогою купівлі або продажу термінових контрактів. Це дає можливість зафіксувати ціну та зробити доходи чи видатки більш передбачуваними. При цьому ризик, пов'язаний із хеджуванням, не зникає. Його беруть на себе спекулянти, тобто підприємці, йдучи на певний, раніше розрахований ризик.

Компанія може прийняти рішення хеджувати всі ризики, не хеджувати нічого або хеджувати що-небудь вибірково. Вона також може спекулювати чи то свідомо, чи ні. Відсутність хеджування може мати дві причини. По-перше — фірма може не знати про ризики або можливості зменшення цих ризиків. По-друге, вона може вважати, що обмінні курси чи процентні ставки будуть залишатися незмінними або змінюватися на її користь. У результаті компанія буде спекулювати: якщо її чекання виявляться правильними, вона виграє, якщо ні — вона понесе збитки.

Хеджування всіх ризиків — єдиний засіб цілком їх уникнути. Проте фінансові директори багатьох компаній віддають перевагу вибірково хеджуванню. Якщо вони вважають, що курси валют або процентних ставок зміняться негативно для них, то вони хеджують ризик, а якщо зміни будуть в їхню користь — лишають ризик непокритим. Це і є, по суті, спекуляція. Одним із недоліків загального хеджування (тобто зменшення всіх ризиків) є досить істотні сумарні

витрати на комісійні брокерам і премії опціонів. Вибіркове хеджування можна розглядати як один із засобів зниження загальних витрат. Інший засіб — страхувати ризики тільки після того, як курси або ставки змінилися до визначеного рівня. Можна вважати, що якоюсь мірою компанія може витримати несприятливі зміни, але коли вони досягнуть припустимої межі, позицію варто цілком хеджувати для запобігання подальших збитків. Такий підхід дозволяє уникнути витрат на страхування ризиків у ситуаціях, коли обмінні курси або процентні ставки залишаються стабільними або змінюються в сприятливому напрямі.

Хеджування — це діяльність, коли ризик змін цін на активи чи пасиви у майбутньому може бути частково або повністю ліквідовано шляхом підписання угоди з третьою стороною, за якою первинна угода на придбання активів чи пасивів частково або повністю нейтралізується протилежною угодою.

При наявності достатньої кількості клієнтів із різним кредитним рейтингом та видів фінансових інструментів, з якими працює банк, часто немає необхідності вимагати вищу процента ставку для полегшення умов кредитування, тому що ризик одного клієнта можна компенсувати за рахунок іншого, для якого більш прийнятними є умови першого клієнта. Така операція обміну процентними ставками зветься «своп».

Для уникнення впливу на попередні розрахунки цін кредиту змін процентної ставки можна скористатися угодою про форвардні ставки, яка укладається з банком (РКА). При цьому банк буде встановлювати гарантовану ставку на певний термін, починаючи з конкретної майбутньої дати врегулювання розрахунків. Клієнти–

позичальники купують у банку РКА тоді, коли передбачають зростання процентних ставок. Якщо ці ставки дійсно на дату врегулювання перевищили гарантовану ставку контракту, банк виплачує клієнтам різницю. Клієнти–інвестори продають РКА в очікуванні зниження ставок. Банк сплачує їм різницю при зниженні на дату врегулювання ставок нижче гарантованої в контракті. Але, коли ці ставки залишаються вище гарантованої, то різницю сплатить банкові клієнт. РКА є одним із типів ф'ючерсного контракту — контракту на закупівлю чи продаж у майбутньому певного товару за певною ціною, з фінансовими обов'язками клієнта при відхиленні ціни, що склалася на момент розрахунків у гірший бік порівняно з контрактними умовами.

На фінансовому ринку існує можливість укладання угоди на захист процентних ставок (від зміни процентних ставок), за якими покупець не несе ніяких зобов'язань (такий вид контракту зветься опціоном). Але з настанням обумовленого випадку покупець одержує обумовлену компенсацію. При цьому одержувати обумовлену позичку чи розміщати інвестиції в банку, з яким підписано контракт, зовсім не обов'язково.

Кількісно оцінити ризик процентних ставок, як і інші ризики фінансового ринку, можна шляхом побудови та використання статистичних моделей, що і здійснюють суб'єкти ринку, при цьому враховуються, в першу чергу фактори, що впливають на ризик: рівень очікуваних доходів; обсяг операції; термін операції.

Вплив цих факторів проявляється в мінливості очікуваних доходів, оцінка яких і вважається оцінкою ризику. Мінливість — відхилення окремих значень від характерного (середнього) значення

показника. Вимірюється за допомогою середньоквадратичного відхилення та коефіцієнта варіації.

Ризик портфеля цінних паперів (кредитів, депозитів) буде меншим, ніж ризик окремих цінних паперів, що входять до його складу, лише тоді, якщо він сформований із цінних паперів з різними фазами коливань, тобто зміна вартості яких залежить від різних факторів. Залежність між складовими в сукупності вимірюється коефіцієнтом автокореляції.

На вимір відхилення від усередненого доходу ринку базується й метод МОКА (Модель оцінки капітальних активів).

7.2. Види хеджування

Хеджування здійснюється за допомогою термінових контрактів: форвардних; ф'ючерсних; опціонних.

Головним пріоритетом хеджевих операцій в розвинених країнах є зниження ризиків можливих небажаних змін цін та курсів. В Україні для ефективного проведення операцій хеджування мають бути створені відповідні умови, а саме:

- створення ф'ючерсної біржі;
- створення групи фінансових посередників, що здатні здійснювати угоди з ф'ючерсними контрактами;
- підготовка кваліфікованих фінансових менеджерів для промислових, торгових фірм та фінансових інститутів, що змогли б здійснювати хеджеві операції.

Види операцій хеджування подані на рисунку 7.1.

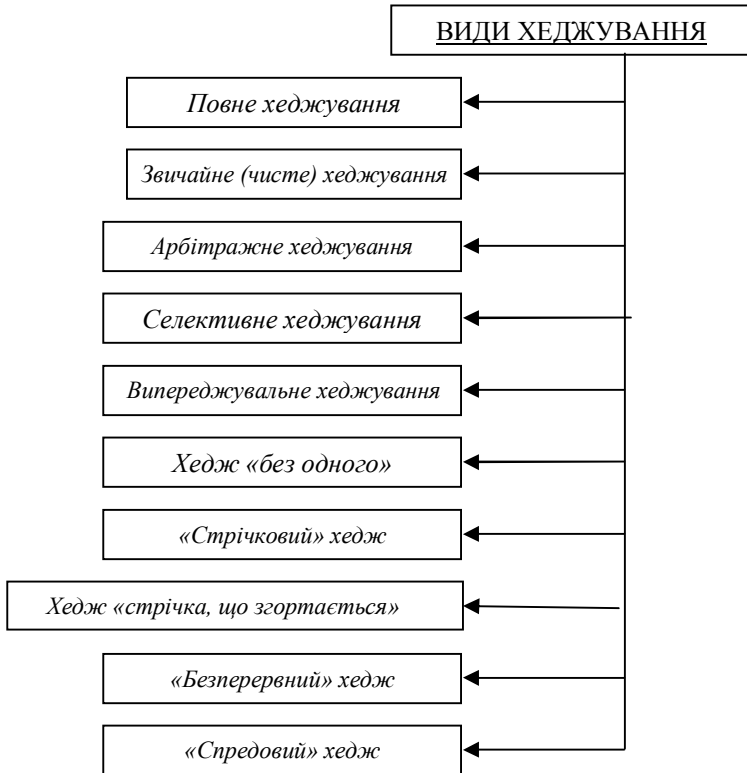

Рисунок 7.1 — Види хеджевих операцій

8 СИСТЕМА ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

8.1 Інститути інфраструктури, що функціонують на ринку фінансових послуг.

**8.2 Елементи інфраструктури ринку фінансових послуг.
Біржові індекси.**

8.3 Структура Національної депозитарної системи України.

8.4 Діяльність саморегулюючих та розрахунково-клірингових організацій на ринку фінансових послуг.

8.1 Інститути інфраструктури, що функціонують на ринку фінансових послуг

Інфраструктура — це сукупність елементів, що забезпечують безперебійне функціонування взаємозв'язків об'єктів та суб'єктів певної відносно самостійної системи й оптимізують їх взаємодію. У макроекономічному розумінні ринкова інфраструктура носить не обслуговуючий, а забезпечуючий характер щодо всієї економіки країни. Тому, в макроекономічному розумінні, ринкова інфраструктура — це підсистема ринкових економічних системи, сукупність елементів якої забезпечує функціонування взаємозв'язків між господарчими суб'єктами; оптимізує рух товарно-грошових потоків.

Інфраструктура ринку фінансових послуг (внутрішня структура) — представляє собою сукупність відносно відокремлених взаємопов'язаних сфер і ланок фінансових відносин, що обмежують специфічні форми та методи обміну, розподілу та перерозподілу ВВП.

Система інститутів інфраструктури ринку фінансових послуг:

а) професійні учасники (продавці та покупці цінних паперів);

б) організатори торгівлі цінними паперами (фондова біржа – організований ринок торгівлі цінними паперами; та позабіржовий ринок – неорганізований ринок торгівлі цінними паперами);

в) посередники в торговельних угодах (брокери та дилери);

г) посередницькі фінансові інститути (комерційні банки; небанківські депозитні організації; кредитні асоціації, союзи; ощадні інститути; страхові компанії; пенсійні фонди; фонди грошового ринку; інвестиційні компанії; інвестиційні фонди)

Практичне значення функціонування фінансових посередників та посередницьких фінансових інститутів на ринку фінансових послуг полягає в наступному:

— сприяють зниженню вартості операцій при одночасному збільшенню їх кількості;

— об'єднання заощаджень своїх клієнтів для здійснення великих інвестиційних вкладень;

— диверсифікація ризику;

— трансформація терміну первинних цінних паперів в різні терміни погашення посередницьких зобов'язань.

д) реєстратори власників іменних цінних паперів — юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, які мають відповідний дозвіл і здійснюють діяльність щодо ведення реєстру власників іменних цінних паперів (функції реєстраторів може виконувати саме акціонерне товариство, але зазвичай, акціонерне товариство передає їх сторонній організації, що надає послуги з ведення реєстрів — банкам, спеціалізованим реєстраторам. Емітент підписує з реєстратором угоду та оплачує його роботу. Реєстратор видає клієнту сертифікат цінних паперів і здійснює контроль за їх обертанням, при зміні власника

цінного паперу реєстратор виписує сертифікат на ім'я нового власника);

е) депозитарії; клірингові депозитарії;

є) розрахунково–клірингові банки;

ж) саморегулюючі організації ринку цінних паперів;

з) інформаційно–аналітичні інститути;

и) зберігачі цінних паперів — банк або торговець цінними паперами, який має дозвіл на зберігання та обслуговування обігу цінних паперів і операцій емітента з цінними паперами на рахунках у цінних паперах як щодо належних йому цінних паперів, так і щодо цінних паперів, які він зберігає згідно з договором.

8.2 Елементи інфраструктури ринку фінансових послуг.

Біржові індекси

Ринкова економіка — це товарно–грошова економіка. Забезпечення просування товарно–грошових потоків здійснюють відповідні інститути загального та спеціального призначення. До елементів інфраструктури ринку фінансових послуг відносять:

а) інституційний елемент;

б) інформаційний елемент;

в) законодавчий елемент;

г) соціальний елемент.

Окрім показників, які використовують для оцінки акцій та облігацій окремих корпорацій, в статистичній практиці використовуються *фондові (біржові) індекси*, які використовуються для характеристики ситуації на ринку цінних паперів. Публічність

курсів полегшує емітентам цінних паперів у вирішенні питань умов і доцільності нових випусків, дає можливість власникам паперів швидше орієнтуватися у кон'юнктурі фондового ринку. Крім публікації середніх курсів кожного виду цінних паперів, які мають обіг на біржі, вираховуються і публікуються середні курси акцій певних груп компаній, а також усіх компаній, зареєстрованих на біржі. Серед цих показників найвідомішими є : на біржі в Нью-Йорку — індекс Доу-Джонса, у Токіо — індекс Ніккей, у Франкфурті-на-Майні — індекс ФАЦ.

Більшість біржових індексів характеризує середню ціну окремого набору акцій. При побудові індексу Доу-Джонса і ряду інших біржових індексів застосовується принцип рівноваги акцій поза залежністю від їх числа і вартості. Такі індекси є простим середнім арифметичним. У деяких індексах використовується зважування курсів акцій різноманітних за тим чи іншим принципом. Для характеристики динаміки цін акцій використовують різницю індексів за два періоди (поточний і базисний) у пунктах, а також темпи їхнього зростання — відношення індексу поточного періоду до індексу базисного.

Індекси ProU-50, Wood-15, KAC-20(w) настільки сильно корелюють між собою, що, маючи інформацію про зміну одного з трьох, можливо сміливо робити передбачення щодо зміни двох інших.

На фондовому ринку України, починаючи з 01.01.1997 року офіційно розраховується дві модифікації фондового індексу KAC-20 — простий і зважений. Методика його розрахунку відповідає світовим стандартам розрахунку фондових індексів і базується на

зміні ринкової капіталізації компаній, які входять у базу індексу. Індекс КАС–20 простий розраховується для портфельних інвестицій, за базу для розрахунку індексу приймаються котирування на купівлю та продаж акцій у ПФТС.

8.3 Структура Національної депозитарної системи України

Депозитарій — спеціалізована установа для зберігання цінних паперів (сертифікатів цінних паперів) і/або обліку прав власності.

Депозитарна діяльність — діяльність щодо надання послуг, зберігання, обліку прав власності на цінні папери, а також обслуговування угод із цінними паперами.

Залучення та обіг капіталу в ринкових умовах господарювання забезпечуються інститутами інфраструктури фінансового ринку, що здійснюють функціональний та технологічний зв'язки між інвесторами та емітентами. Розвиток інформаційних технологій і поява «електронних цінних паперів», інтернаціоналізація ринків фінансових послуг, що супроводжувалася реформуванням національних фондових ринків і їхнім пристосуванням до глобальних систем ціноутворення й обігу цінних паперів, призвели у 80-х — 90-х роках ХХ сторіччя до бурхливого розвитку депозитарної діяльності, основу якої становить надання послуг з реєстрації (підтвердження) прав власності на цінні папери та прав за цінними паперами, обліку корпоративних і інших прав інвесторів, обслуговування укладання та виконання угод (право чинів) з цінними паперами, забезпечення розрахунків за поточними, ф'ючерсними та опціонними угодами щодо цінних паперів. Світовий досвід свідчить, що використання новітніх інформаційних технологій

та сучасних фінансових інструментів для забезпечення функціонування фондового ринку неможливо без системоутворюючого комплексу взаємопов'язаних інститутів інфраструктури ринку капіталу, яким виступає депозитарна система.

Правові засади функціонування Національної депозитарної системи України (НДСУ) визначені «Концепцією функціонування і розвитку фондового ринку в Україні», схваленою Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 1995 року № 342/95 – ВР. Склад, структура та порядок функціонування НДСУ визначені Законом України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» від 10.12.1997 року № 710/97 – ВР. Обслуговування обігу державних цінних паперів здійснює НБУ. *Прямими учасниками* Національної депозитарної системи України законодавством визначені депозитарії, зберігачі, реєстратори власників іменних цінних паперів. *Опосередкованими учасниками* Національної депозитарної системи України є організатори торгівлі цінними паперами — біржі та позабіржові системи.

Структура Національної депозитарної системи України складається з двох рівнів (рисунок 8.1).

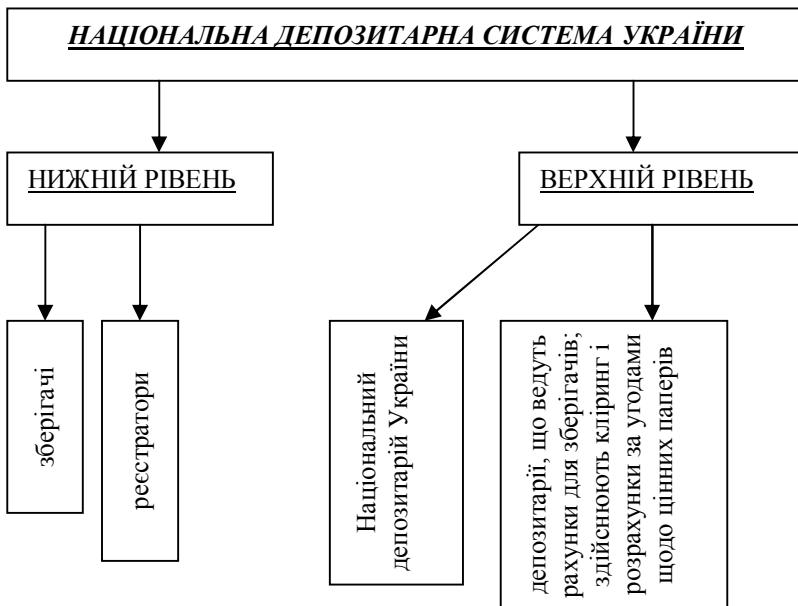

Рисунок 8.1 — Структура Національної депозитарної системи України

Сферою діяльності Національної депозитарної системи є:

- стандартизація обліку цінних паперів згідно з міжнародними стандартами;
- уніфікація документообігу щодо операцій з цінними паперами і нумерація цінних паперів, випущених в Україні, згідно з міжнародними стандартами;
- відповідальне зберігання всіх видів цінних паперів як у документарній, так і в бездокументарній формах;
- акумулювання доходів щодо цінних паперів, взятих на обслуговування системою, та їх розподіл за рахунками;

— реальна поставка чи переміщення з рахунку в цінних паперах з одночасною оплатою грошових коштів відповідно до розповсюджень клієнтів;

— регламентація та обслуговування механізмів позики та застави для цінних паперів, що беруться на обслуговування системою;

— надання послуг щодо виконання обов'язків номінального утримувача іменних цінних паперів, що беруться на обслуговування системою;

— розробка, впровадження, обслуговування і підтримка комп'ютеризованих систем обслуговування обігу рахунків у цінних паперах і здійснення грошових виплат, пов'язаних з банківськими та іншими системами грошового клірингу на щоденній чи іншій регулярній основі.

8.4 Діяльність саморегулюючих та розрахунково-клірингових організацій на ринку фінансових послуг. (Питання виноситься на самостійне опрацювання студентами)

Кліринг — це отримання, перевірка та поточне поновлення інформації, підготовка бухгалтерських та облікових документів, необхідних для виконання угод з цінними паперами, визначення взаємозобов'язань, що передбачає взаємозалік, забезпечення та гарантія розрахунків за угодами з цінними паперами.

Клірингово—розрахункова діяльність — діяльність щодо визначення взаємних зобов'язань, які стосуються угод із цінними паперами і розрахунків за ними.

Розрахунково–клірингова організація — є спеціалізованою організацією банківського типу, що здійснює розрахункове обслуговування учасників організованого ринку цінних паперів. Її *головними цілями* є мінімізація витрат по розрахунковому обслуговуванню учасників ринку, скорочення часу розрахунків, зниження до мінімуму рівня всіх видів ризику, пов'язаних з розрахунками. Розрахунково–клірингові організації зазвичай існують у вигляді акціонерних товариств закритого типу; це комерційна організація, що має працювати з прибутком. Її уставний капітал формується за рахунок взаємозарахунків. *Основне джерело доходу цієї організації* — плата за реєстрацію угод; дохід від реалізації інформації; дохід від обертання грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні організації; надходження від продажу методик розрахунків та програмного забезпечення.

Розрахунково–клірингова організація здійснює наступні види діяльності:

а) здійснення заліку взаємних вимог між учасниками розрахунків або здійснення клірингу;

б) проведення розрахункових операцій між її членами;

в) збір, перевірка та корекція інформації за угодами, що здійснюються на ринках, які обслуговуються даною організацією;

г) розробка розкладів розрахунків, тобто встановлення термінів, на протязі яких грошові кошти та супутня їм інформація та документація мають поступити в розрахунково–клірингову організацію;

д) контроль за переміщенням цінних паперів (або інших активів, на яких базуються біржову угоди) в результаті виконання контрактів;

е) гарантування виконання укладених на біржі угод;

є) бухгалтерське та документарне оформлення проведених розрахунків.

Як показує світовий досвід, фінансовий ринок ефективно розвивається тоді, коли враховується принцип оптимальності державного регулювання: держава регулює діяльність учасників ринку лише у випадках, коли це абсолютно необхідно, в інших же випадках вона делегує частину своїх повноважень професійним учасникам ринку, які об'єднуються у саморегулюючі організації (СРО). **Діяльність саморегульованих організацій** — здійснення добровільними об'єднаннями професійних учасників ринку цінних паперів діяльності щодо захисту інтересів своїх членів і розробки комплексних заходів для впорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів і запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері.

В Україні, наприклад, саморегулюючі організації ринку цінних паперів здійснюють свою діяльність відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та Положення про саморегулюючу організацію ринку цінних паперів, затвердженого рішенням Комісії від 11.11.97 № 45, інших законодавчих та нормативних актів.

Відповідно до ст. 1 названого Закону саморегулююча організація — це добровільне об'єднання професійних учасників ринку цінних паперів, яке не має на меті одержання прибутку і створюється з метою захисту інтересів своїх членів, інтересів власників цінних паперів. Професійні учасники ринку цінних паперів об'єднуються у СРО за видами професійної діяльності. Кожний учасник ринку може

входити до складу кількох СРО згідно з функціями, які він виконує відповідно до дозволів, або бути учасником однієї саморегулюючої організації. Функції СРО: саморегулювання діяльності учасників ринку цінних паперів, підтримка високих професійних стандартів і підготовка персоналу, розвиток інфраструктури фінансового ринку, проведення спільних наукових розробок.

На сьогодні в Україні зареєстровано Комісією і здійснюють свою діяльність 9 саморегулюючих організацій:

— Професійна асоціація реєстраторів та депозитаріїв (свідоцтво № 1 від 31.10.97) включає 265 членів;

— Асоціація «Позабіржова Фондова Торговельна Система» (свідоцтво № 2 від 31.10.97) включає 263 члени;

— Українська Асоціація інвестиційного Бізнесу (свідоцтво № 3 від 31.10.97) включає 91 члена;

— Асоціація «Південноукраїнська торговельно-інформаційна система» (свідоцтво № 4 від 31.12.97) включає 155 членів;

— АТ «Київська міжнародна фондова біржа» (свідоцтво № 5 від 28.05.98) включає 159 членів;

— ЗАТ «Українська фондова біржа» (свідоцтво № 6 від 11.06.98) включає 140 членів;

— Придніпровська фондова біржа (свідоцтво № 7 від 28.05.99) включає 30 членів;

— Донецька фондова біржа (свідоцтво № 8 від 28.05.99) включає 25 членів;

— Асоціація учасників фондового ринку України (свідоцтво № 9 від 28.05.99) включає 110 членів.

9 ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

9.1 Суть і важелі державного регулювання ринку фінансових послуг на етапі його становлення.

9.2 Система державного регулювання окремих сегментів ринку фінансових послуг.

9.2.1 Місце та роль НБУ в системі державного регулювання ринку фінансових послуг.

9.2.2 Державна політика на валютному ринку.

9.2.3 Регулювання діяльності учасників ринку цінних паперів.

9.2.4 Державне регулювання посередницької діяльності.

9.1 Суть і важелі державного регулювання ринку фінансових послуг на етапі його становлення

Розвиток ринкових відносин в Україні супроводжуються дефіцитом інвестиційних ресурсів, необхідних для забезпечення процесу відтворення. Питання гарантування прав та визначення законодавчих норм інвестиційної діяльності повинно бути однією з пріоритетних функцій держави і суспільства. При визначенні внутрішнього інвестиційного потенціалу та засобів його використання, завданням державного регулювання ринку

фінансових послуг є пошук шляхів вирішення проблем інвесторів, захист інвесторів, перш за все, дрібних і найменш захищених.

Регулювання ринку фінансових послуг повинно передбачати встановлення правил інвестиційного процесу, обов'язкових для всіх інвесторів.

Весь досвід економічного розвитку показує, що висока якість фінансових активів підвищує якість ринку і тим самим стимулює економічне зростання.

По-перше, високоякісний, добре відрегульований фінансовий ринок знижує загальний ризик, який міжнародні інвестори пов'язують з конкретною країною. При цьому, необхідний якісний контроль над фінансовим ринком, який повинен розпочинатися на ранніх етапах його розвитку.

По-друге, якісний, добре відрегульований ринок — це ефективний інструмент для залучення в процес економічного розвитку всього обсягу заощаджень населення.

По-третє, висока якість фінансового ринку підвищує динамічність системи та довіру до неї. Але сам контроль над ринком фінансових послуг не в змозі вирішити соціальні проблеми. Проте, з допомогою директив неможливо досягти позитивних результатів на фінансовому ринку. Але завжди можна правильно організувати процес і отримати позитивні результати. Ринок фінансових послуг — це та сфера економіки, що відчуває найжорстокіший політичний тиск — адже фінансове законодавство регулює гігантські потоки капіталу. При цьому користувачі капіталу можуть бути зацікавлені в

тому, щоб приховати свої справжні наміри і рішення та певною мірою дезінформувати ринок.

Будь-яка з подібних дій ставить під сумнів цілісність фінансового ринку і вимагає втручання органів контролю. Тому для регулювання ринку фінансових послуг, і особливо ринку цінних паперів, втручання держави повинно бути обов'язковим.

Органи державно-правового регулювання — органи законодавчої, виконавчої і судової влади. Здійснюють загальноосвітній і регулюючий вплив на індивідуальних та інституційних учасників фінансового ринку. Мають законну владу, організаційну оформленість, право видавати загальнообов'язкові нормативні акти, у необхідних випадках вдаватися до організаційного примусу і санкцій, у тому числі адміністративні.

9.2 Система державного регулювання окремих сегментів ринку фінансових послуг

9.2.1 Місце та роль НБУ в системі державного регулювання ринку фінансових послуг. (Питання виноситься на самостійне опрацювання студентами)

Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Для виконання своєї основної функції Національний банк сприяє дотриманню стабільності банківської системи, а також, у межах своїх повноважень, — цінової стабільності. Інші функції. Національний банк виконує такі функції:

— відповідно до розроблених Радою Національного банку України основних засад грошово–кредитної політики визначає та проводить грошово–кредитну політику;

— монопольно здійснює емісію національної валюти України та організовує її обіг;

— виступає кредитором останньої інстанції для банків і організовує систему рефінансування;

— встановлює для банків та інших фінансово–кредитних установ правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;

— організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово–кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;

— визначає систему, порядок і форми платежів, у тому числі між банками та фінансово–кредитними установами;

— визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює, координує та контролює створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;

— здійснює банківське регулювання та нагляд;

— веде реєстр банків, їх філій та представництв, валютних бірж і фінансово–кредитних установ, здійснює ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законами випадках;

— складає платіжний баланс, здійснює його аналіз та прогнозування;

— представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;

— здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення платежів в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими кредитними установами, які отримали ліцензію;

— забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами;

— аналізує стан грошово–кредитних, фінансових, цінових та валютних відносин;

— організовує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей;

— реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку;

— бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України;

— здійснює інші функції у фінансово–кредитній сфері в межах своєї компетенції, визначеної законом.

Національний банк для забезпечення виконання покладених на нього функцій здійснює такі операції:

— надає кредити банкам та іншим фінансово–кредитним установам для підтримки ліквідності за ставкою не нижче ставки рефінансування Національного банку та в порядку, визначеному Національним банком;

- здійснює дисконтні операції з векселями та чеками в порядку, визначеному Національним банком;
- купує та продає на вторинному ринку цінні папери у порядку, передбаченому законодавством України;
- відкриває власні кореспондентські та металеві рахунки у закордонних банках та веде рахунки банків–кореспондентів;
- купує та продає валютні цінності з метою монетарного регулювання;
- зберігає банківські метали, а також купує та продає банківські метали, дорогоцінне каміння та інші коштовності, пам'ятні та інвестиційні монети з дорогоцінних металів на внутрішньому і зовнішньому ринках без квотування і ліцензування;
- розміщує золотовалютні резерви самостійно або через банки, уповноважені ним на ведення валютних операцій, виконує операції з золотовалютними резервами України з банками, рейтинг яких, за класифікацією міжнародних рейтингових агентств, відповідає вимогам першокласних банків не нижче категорії А;
- приймає на зберігання та в управління державні цінні папери й інші цінності;
- видає гарантії та поруки відповідно до положення, затвердженого Радою Національного банку;
- веде рахунок Державного казначейства України без оплати та нарахування відсотків;
- виконує операції при обслуговуванні державного боргу, пов'язані з розміщенням державних цінних паперів, їх погашенням і виплатою доходу за ними;
- веде особисті рахунки працівників Національного банку;

- веде рахунки міжнародних організацій;
- здійснює беззаперечне стягнення коштів з рахунків своїх клієнтів відповідно до законодавства України за рішенням суду.

Національний банк встановлює правила, форми і стандарти розрахунків банків та інших юридичних і фізичних осіб в економічному обігу України із застосуванням як паперових, так і електронних документів та готівки, координує організацію розрахунків, дає дозволи на здійснення клірингових операцій та розрахунків за допомогою електронних документів. Національний банк забезпечує здійснення міжбанківських розрахунків через свої установи, дає дозвіл на проведення міжбанківських розрахунків через прямі кореспондентські відносини комерційних банків та через їх власні розрахункові системи.

Банківське регулювання — одна з функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Банківський нагляд — система контролю та активних впроваджених дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими фінансово-кредитними установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів із метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників.

Основним органом регулювання грошового обігу виступає банківська система. Методи державного регулювання визначають принцип побудови самої банківської системи.

Видача позик іншим банкам (під їх боргові зобов'язання та шляхи переобліку їх портфеля векселів - рефінансування) Національним банком безпосередньо впливає на обсяг їх пасивів, а тим самим — і їх активних (кредитних) операцій. Важливий метод у цій групі — відсоткова політика центрального банку: встановлений рівень відсотків за його кредитами виступає фактором регулювання попиту на кредит. Особлива дієвість рефінансування та відсоткової політики Національного банку України зумовлена особливостями організації ринку кредитних ресурсів держави: перепродажем кредитних ресурсів Ощадного банку іншим банкам через Національний банк.

Проведення операцій НБУ на відкритому ринку — традиційний метод емісійно-кредитного регулювання. Ринок державних цінних паперів, виконуючи функції при обслуговуванні державного боргу, крім цього, відіграє роль регулюючого фінансового інструмента. При нарощуванні в країні інфляційних тенденцій держава випускає державні цінні папери, і, таким чином, частина грошей зв'язується і вилучається з обігу, що знижує інфляційний тягар на фінансову систему. У випадку зменшення темпів економічного зростання держава викуповує державні цінні папери, вивільнюючи грошові кошти і забезпечуючи збільшення інвестиційних ресурсів.

Купівля державних цінних паперів центральним банком збільшує грошову масу в обігу, що сприяє зростанню пасивів інших банків і обсягу кредитування. Продаж цінних паперів спричиняє скорочення грошової маси. Обмежена можливість використання Національним банком України даного методу зумовлена відсутністю

належного оформлення державного боргу та розвиненого ринку цінних паперів

9.2.2 Державна політика на валютному ринку. (Питання вноситься на самостійне опрацювання студентами)

Негативний вплив несталості валютних курсів на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків викликає необхідність втручання державних органів у сферу міжнародних валютних відносин з метою обмежити коливання валютного курсу через операції центральних банків.

Головними методами регулювання валютного курсу є валютна інтервенція та дисконтна політика. *Валютна інтервенція* — це пряме втручання центрального банку або казначейства у валютний ринок. Вона зводиться до купівлі та продажу центральним банком або казначейством інвалюти. Центральний банк купує інвалюту, коли її пропозиція надмірна та курс низький, і продає, коли курс інвалюти високий. Таким способом обмежуються коливання курсу національної валюти.

Часто валютна інтервенція використовується для підтримання курсу валюти на зниженому рівні, для здійснення *валютного демпінгу* — знецінювання національної валюти з метою масового експорту товарів за цінами, нижчими за світові. Валютний демпінг слугує засобом боротьби за ринки збуту. Головною умовою тут є

зниження курсу валюти у більших розмірах, ніж падіння її купівельної спроможності на внутрішньому ринку.

Суть *дисконтної політики* зводиться до підвищення або зниження дисконтної ставки центрального емісійного банку з метою вплинути на рух зарубіжних короткострокових капіталів. Підвищенням дисконтної ставки у періоди погіршення стану платіжного балансу центральний банк сприяє притоку капіталів із країн, де дисконтна ставка нижча, тобто поліпшенню стану платіжного балансу. Але цей спосіб може бути ефективним лише при умові, що рух капіталів між країнами зумовлений пошуками більш прибуткового їх розміщення, а не невпевненістю у збереженні капіталів у країні. Тому підвищення дисконтної ставки не завжди є ефективним методом. До того ж це веде до подорожчання кредиту всередині країни.

Методами валютного регулювання, що використовуються традиційно, є девальвація та ревальвація — зниження та підвищення падаючого валютного курсу. *Мета девальвації* — зниження офіційного курсу для стимулювання експорту та стримування імпорту. При умові «плаваючих» валютних курсів девальвація та ревальвація відбуваються стихійно на валютному ринку. Тому термін «*девальвація*» у сучасному розумінні означає також відносно тривале зниження ринкового курсу валюти. У сучасних умовах девальвація та ревальвація є методом приведення офіційного курсу у тимчасову відповідність до дійсного.

Величина економічно обґрунтованого курсу української валюти - гривні — може визначатися на підставі розрахунку валового внутрішнього продукту України за цінами, визначеними у гривнях

та в євро. Частка від їх ділення дає валютний курс. А через існуючі у ЄВС центральні курси можна виявити курс національної валюти України у валютах більшості країн ЄС та долара США. Необхідно визначити межі коливань курсу на основі існуючих макроекономічних параметрів.

*9.2.3 Регулювання діяльності учасників ринку цінних паперів.
(Питання виноситься на самостійне опрацювання студентами)*

Українська модель ринку цінних паперів (РЦП) сприйняла багато універсальних рис. Найбільш важливі з них наступні.

1. **Законодавче регулювання РЦП.** Практично в усіх країнах, де існує РЦП, найбільш важливі їх аспекти регулюються законами. В ієрархії нормативно–правових актів закони займають головне й найвище місце. Вони мають більшу юридичну силу порівняно, наприклад, з актами державної виконавчої влади чи актами, прийнятими органами, що підвладні законодавчій владі, але не є органами виконавчої (наприклад, Національний банк).

Система регулювання повинна виконувати *наступні функції*: визначення ключових напрямів фондового ринку і ролі учасників цього ринку; створення для учасників ринку сприятливого законодавчого та регулюючого оточення; створення перепон та встановлення відповідальності за дії, які можуть призвести до дезорганізації ринку, його руйнування, недоброякісної конкуренції й обману інвесторів, маніпуляцією цінами та шахрайству з фінансовими ресурсами, в тому числі з довірчих операцій.

Державне регулювання фондового ринку здійснюється шляхом прийняття законодавчих та інших нормативних актів, ліцензування та контролю за діяльністю фондового ринку. З метою забезпечення єдиної державної політики в цій сфері створений спеціальний державний орган — Комісія з цінних паперів та фондового ринку.

2. Законодавче закріплення списку цінних паперів. В законах, що регулюють РЦП, визначають перелік цінних паперів, які визнаються правом даної конкретної країни у вигляді цінних паперів. Такий перелік може бути вичерпним та відкритим. У першому випадку цінними паперами вважаються лише ті грошові документи, які прямо вказані в переліку; в іншому, крім вказаного прямо, існують також й інші аналогічні їм документи.

В Україні існує вичерпний список цінних паперів, до якого входять: акції, облігації внутрішньої державної та місцевої позики, облігації підприємств, казначейські зобов'язання, депозитні сертифікати, векселі та приватизаційні цінні папери.

3. Державне регулювання випуску цінних паперів й інформація про ці випуски. Законодавство України, як і законодавства інших країн, покладає на інституційних емітентів, які випускають акції та облігації у відкритий обіг, зобов'язання зареєструвати випуск цінних паперів та інформацію про випуск у певних державних органах.

Державне регулювання випуску цінних паперів виконує функцію захисту інтересів інвесторів та інших учасників РЦП. Вона, з одного боку, сприяє тому, що на РЦП у вільному обігу не

з'являються сумнівні грошові інструменти, а з другого — сприяє тому, щоб інвестори могли приймати на РЦП зважені рішення.

Процедури реєстрування вимагають, щоб емітенти давали учасникам РЦП об'єктивну інформацію про свій господарський та фінансовий стан. Встановлення режиму державної реєстрації відкритих випусків акцій та облігацій переслідує мету забезпечення цілісності ринкових взаємовідносин, підвищення довіри до РЦП зі сторони реальних та потенційних його учасників.

4. Публікація емітентом річних звітів. Інституційні емітенти, акції яких знаходяться у відкритому обігу на РЦП, зобов'язані, згідно із законодавством України, опубліковувати річні звіти про результати своєї господарської діяльності та фінансового стану. Ця інформація доводиться до відома акціонерів та потенційних інвесторів для того, щоб вони мали змогу приймати рішення стосовно покупки чи продажу акцій.

На початковому етапі становлення ринок цінних паперів регулювався багатьма державними органами — Міністерством фінансів України, Фондом державного майна України (ФДМУ), Антимонопольним комітетом України, Національним банком України. Сьогодні головним регулятором є Державна комісія цінних паперів та фондового ринку. Пройшов розподіл повноважень із ФДМУ, підписано угоду про спільну діяльність із регулювання ринку цінних паперів та обмін інформацією з НБУ.

Рішенням ДКЦПФР від 31.07.98 №100–1 всі угоди із цінними паперами інвестиційно привабливих підприємств повинні здійснюватись торговцями цінними паперами лише через організаторів торгівлі, які зареєстровані Комісією.

*9.2.4 Державне регулювання посередницької діяльності.
(Питання виноситься на самостійне опрацювання студентами)*

Посередницька діяльність на ринку фінансових послуг практично в усіх країнах здійснюється на основі державних ліцензій. Введення режиму ліцензування в даному випадку є встановленням режиму монополії на здійснення ряду важливих посередницьких функцій. Оскільки ринок фінансових послуг займає важливе місце в економіці, а також більшою мірою залежить від довіри з боку великої кількості його учасників, держава пред'являє вищі вимоги до тих суб'єктів підприємницької діяльності (та їх службовців), які здійснюють на цьому ринку посередницьку діяльність.

Посередники на ринку фінансових послуг відіграють особливу роль, від їх поведінки в більшості залежить ефективність ринкового взаємозв'язку, його успіх та динамічність. Посередники в більшості випадків виконують волю інвестора і емітентів та захищають їх інтереси.

Здійснення державного контролю за посередниками на ринку фінансових послуг є одним з головних елементів регулювання ринкових відносин. Звичайно такий контроль здійснюють фахівці, які уповноважені на це органами виконавчої влади. Завданнями таких органів є: захист інтересів інвесторів і публічних інтересів; забезпечення цілісності ринкових взаємовідносин; забезпечення реалізації законодавчих актів, регулюючих ринок фінансових

послуг; вживання заходів для підтримки порядку на ринку фінансових послуг і ряд інших.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Сутність ринку фінансових послуг. Значення фінансових послуг в ринковій економіці.
2. Функції фінансового ринку.
3. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток фінансового ринку України.
4. Функції суб'єктів фінансового ринку.
5. Класифікація суб'єктів фінансового ринку.
6. Визначення структуризації та сегментації фінансового ринку.
7. Сегментація ринку цінних паперів.
8. Становлення ринку цінних паперів в Україні.
9. Страховий ринок як сегмент фінансового ринку.
10. Банківські послуги на ринку фінансових послуг.
11. Ринок дорогоцінних металів та каменів як сегмент фінансового ринку.
12. Ринок нерухомості як сегмент фінансового ринку.

13. Класифікація суб'єктів нерухомості.
14. Визначення фінансового посередництва.
15. Функції фінансових посередників.
16. Види фінансових структур як фінансових посередників.
17. Банківські організації як фінансові посередники.
18. Принципи побудови комерційних банків.
19. Контрактні фінансові інститути як фінансові посередники.
20. Характеристика системи грошових розрахунків.
21. Система розрахунку кредитними картками.
22. Система розрахунку дебетними картками.
23. Дайте характеристику безготівкових форм розрахунків на грошовому ринку.
24. Характеристика рівнів організації безготівкових розрахунків.
25. Класифікація безготівкових розрахунків.
26. Характеристика комерційних паперів, угод про перепродаж та фондів ринку грошей.
27. Операції НБУ стосовно організації готівкового грошового обігу.
28. Засоби регулювання обсягу грошової маси.
29. Характеристика ставки фінансування та облікової ставки НБУ.
30. Поняття відкритого ринку та особливості його функціонування.
31. Вексель: поняття, види та механізм функціонування в межах грошового ринку.
32. Поняття конверсії валюти. Групи конверсійних операцій.

33. Види форвардних операцій. Їх характеристика.
34. Характеристика операцій репорт та депорт.
35. Структурні елементи національної валютної системи.
36. Характеристика міжнародного кредиту та міжнародного ринку позичкового капіталу.
37. Характеристика основних форм міжнародних розрахунків.
38. Визначення валютної блокади та валютних обмежень.
39. Сутність та функції ринку позик.
40. Лізингова угода. Характеристика суб'єктів лізингової угоди.
41. Класифікація лізингових угод.
42. Склад лізингових платежів.
43. Визначення факторингу.
44. Учасники факторингової угоди.
45. Селенг. Механізм здійснення селенгової угоди.
46. Характеристика діяльності кас взаємодопомоги та кредитних спілок.
47. Механізм функціонування фондового ринку.
48. Інструменти фондового ринку: сутність, функції та призначення.
49. Комерційні банки як учасники фондового ринку.
50. Класифікація фондових бірж.
51. Основні напрямки реформування банківської системи України.
52. Механізм управління портфелем фінансових активів.
53. Сутність та механізм довірного управління портфелем цінних паперів.

54. Інвестиційні фонди та інвестиційні компанії як суб'єкти фінансового ринку.

55. Провести порівняльну характеристику інвестиційних фондів та інвестиційних компаній.

56. Фондові індекси та рейтинги: їх значення для біржової торгівлі.

57. Сутність та принципи операцій хеджування. Умови проведення операцій хеджування в Україні.

58. Види операцій хеджування. Їх характеристика.

59. Сутність, види та характерні ознаки страхування на ринку фінансових послуг.

60. Характеристика елементів інфраструктури фінансового ринку.

61. Характеристика діяльності депозитаріїв та реєстраторів іменних паперів на ринку фінансових послуг.

62. Розрахунково-клірингові установи як спеціалізовані організації ринку фінансових послуг.

63. Як ви розумієте професійну діяльність на ринку цінних паперів?

64. Яка роль на ринку фінансових послуг інформаційно-аналітичних інститутів?

65. Саморегулюючі організації ринку фінансових послуг. Їх значення та перспективи розвитку.

66. Органи державного регулювання ринку фінансових послуг. Характеристика їх діяльності.

67. Шляхи державного регулювання діяльності надання фінансових послуг.

68. Сутність та значення державного регулювання посередницької діяльності.

69. Методи регулювання валютного курсу.

70. Місце та роль НБУ в системі державного регулювання ринку фінансових послуг.

71. Характеристика методів валютного регулювання на ринку фінансових послуг.

72. Характеристика системи регулювання діяльності учасників ринку цінних паперів.

73. Сутність, мета та значення регулювання посередницької діяльності на ринку фінансових послуг.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I. Нормативна література

1. Закон України «Про власність» від 7.02.91 за № 697–ХП // Закони України: В 12 т. – Т. 1. – С. 173 – 188.

2. Закон України «Про підприємництво» від 7.02.91 № 698–ХП // Закони України: В 12 т. – Т. 1. – С. 191 – 201.

3. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.91 № 1576–ХП // Закони України: В 12 т. – Т. 2. – С. 189 – 212.

4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 20.03.91. № 872–ХП // Закони України: В 12 т. – Т. 1. – С. 285 – 298.

5. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.91 № 887–ХП // Закони України: В 12 т. – Т. 1. – С. 310 – 332.

6. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.91 № 959–ХП // Закони України: В 12 т. – Т. 1. – С. 333 – 336.

7. Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» від

18.06.91 № 1201–ХП // Закони України: В 12 т. – Т. 2. – С. 3 – 18.

8. Закон України «Про приватизаційні папери» від 6.03.92 №2174–ХП // Закони України: В 12 т. – Т. 3. – С. 132 – 136.

10. Про застосування векселів в господарському обороті: Постанова ВРУ від 17.06.92 № 2470–ХП // Відомості ВРУ. – 1992. – № 35.

11. Концепція розвитку і функціонування фондового ринку в Україні: Постанова ВРУ від 22.09.95 № 342/95–ВР // Відомості ВРУ. – 1995. – № 33.

12. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.96 №448/96–ВР // Закони України: В 12 т. – Т. 11. – С. 177 – 188.

13. Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» від 10.12.98 № 710/ВР // Урядовий кур'єр. – 1997. – 12 грудня.

14. Указ Президента України «Про основні напрями розвитку фондового ринку України у 2000 році» від 30 жовтня 1999 р.

II. Спеціальна література

1. Дмитрієва О. Структура фінансових послуг у перехідній економіці // Банківська справа. – 2004. – № 1. – С. 69–75.

2. Сохацька О. М. Біржова справа: Підруч. – Тернопіль: Карт–бланш, 2003. – 602 с.

3. Ендовицкий Д. А., Коробейников Л. С., Сысоева Е. Ф. Практикум по инвестиционному анализу: Учеб. пособ./ Под ред. Д. А. Ендовицкого. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 240 с.

4. Темниченко М. Н. Международные финансовые рынки // Финансовый менеджмент. – 2002. – № 1. – С. 88–100.

5. Ходаківська В. П., Беляєв В. В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2002. – 616с.
6. Галанов В. А. Производные инструменты срочного рынка: фьючерсы, опционы, свопы: Учебн. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 464 с.: илл.
7. Внукова Н. М. Основы факторингу: Навч. посіб. – К.: Знання, 1998. – 174 с.
8. Бердникова Т. Б. Рынок ценных бумаг. – М.: Инфра-М, 2002. – 278 с.
9. Біржова діяльність: Навч. посіб. /Під ред. В. І. Крамаренко, Б. І. Холода. – К.: ЦУЛ, 2003. – 264 с.
10. Лялина В. А., Воробьев П. В. Ценные бумаги и фондовые биржи. Учеб. пособ. для студ. экон. спец., 3-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Бизнес–пресса, 2002. – 288 с.
11. Журнал «Региональная экономика» 2004. – № 4.
12. Рубцов Б. Мировые фондовые рынки // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 8. – С. 35–46.
13. Слов'янська Н. Г., Анохіна Л. П. Теоретичні аспекти хеджування валютних ризиків // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 11. – С. 78–91.
14. Каменський А., Шпирко О. Особливості розподілу доходностей на нових європейських ринках акцій // Банківська справа. – 2003. – № 6. – С. 56–65.
15. Розумний А. Застосування активного підходу при хеджуванні процентного ризику // Банківська справа. – 2002. – № 2. – С. 70–78.

16. Ромуальд Х. Страховые рынки Центра и Востока Европы должны определить курс развития // Финансовые услуги. – 2001. – № 5–6. – С. 18–26.
17. Сохачька О. М. Зарубіжні біржові ринки // Фінанси України. – 2000. – № 4. – С. 59–66.
18. Стоян В. І., Зварич О. П. Організація фінансового контролю у системі казначейства // Фінанси України. – 2002. – № 1. – С. 128–138.
19. Костогрудов О. Є. Державне регулювання ринку цінних паперів // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 127–134.
20. Моринець С. Я., Дунська Є. О. Економічні наслідки введення єдиної європейської валюти євро // Фінанси України. – 2002. – № 9. – С. 87–91.
21. Блага Н. В. Державне регулювання фондового ринку // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 89–93.
22. Поважна Н. Я. Політика міжнародних фінансових організацій у країнах з перехідною економікою // Фінанси України. – 2002. – № 9. – С. 97–101.
23. Кидуэл Д. С., Питерсон Р. Л., Блэкуэл Д. У. Финансовые институты, рынки и деньги: – СПб.: Питер, 2000. – 752 с.
24. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: Навч. посіб. – К.: Знання – Прес, 2002. – 535 с.
25. Маслова С. О., Опалов О. А. Фінансовий ринок: Навч. посіб. 2–ге вид., виправ.. – К.: Каравела, 2003. – 344 с.
26. Суторміна В. М., Радзівський В. М., Стеценко Б. С. Фінансовий ринок. Навч. – метод. посібн. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2001. – 100 с.

27. Борисенко Б. М., Рябенко Л. І. Ринок фінансових послуг: Навч. посіб. – Алчевськ: ДГМІ, 2001. – 161 с.

28. Иванов В. М. Финансовый рынок: Конспект лекций. – К.: 1999. – 112 с.

29. Есипов В. Е., Маховикова Г. А. Ценообразование на финансовом рынке: Учеб. пособ. – СПб.: Питер, 2001. – 170 с., илл.

30. Фінансові послуги України: Енциклопедичний довідник: У 6-ти т./ І. О. Мітюков, В. Т. Александров, О. І. Ворона та ін. – К.: Укрбланковидав, 2001.

31. Посреднические договоры: юридические, налоговые и бухгалтерские аспекты. / Центр юридического и бухгалтерского сервиса «Аверс»; Г. Грек, О. Чишмит, Е. Бондарев. – 2-е изд., с изм. и доп. – Днепропетровск: Изд-во Дом “Владимир Дудник”, 2000. – 101 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Н. В. Коваленко,
О. С. Корсакова

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Навчальний посібник
В авторській редакції

Підп. до друку 23.02.2010. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офс.
Друк RISO. Ум. друк. арк. 6,33 Зам. № 98 Наклад пр.
Видавництво не несе відповідальності за зміст матеріалу, наданого автором до друку.

Видавець та виготівник:

Донбаський державний технічний університет
94204, Луганська обл., м. Алчевськ, пр. Леніна, 16.
(ТВО "Ладо", ауд. 2113, т/факс 2-02-59)

E-mail: info@dmmi.edu.ua Web-site: <http://www.dmmi.edu.ua>
Свідоцтво Держкомтелерадіо серія ДК, № 2010 від 12.11.2004